

RECENZOVANÝ VĚDECKÝ ČASOPIS

ACTA STING 2/2020

AKADEMIE STING, o. p. s.
vysoká škola v Brně

ISSN 1805-6873

VYDAVATEL:

AKADEMIE STING, o. p. s., vysoká škola v Brně
Stromovka 1, 637 00 Brno
IČ: 26 23 96 04

REDAKČNÍ RADA:

Šéfredaktor: Ing. David Král, Ph.D.

Výkonný editor: Ing. Eva Vincencová, Ph.D.

Editor: Mgr. Michal Kuneš

Předseda: doc. Ing. Zdeněk Sadovský, CSc.
AKADEMIE STING v Brně

Místopředseda: doc. RNDr. Zdeněk Karpíšek, CSc.
AKADEMIE STING v Brně

ČLENOVÉ:

doc. Ing. Jakub Fischer, Ph.D.
Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta ekonomické statistiky

doc. Ing. Roman Horák, CSc.
AKADEMIE STING v Brně, Katedra účetnictví a daní

prof. JUDr. Ján Husár, CSc.
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika Košice, Právnická fakulta

doc. Ing. Jana Janoušková, Ph.D.
Slezská univerzita Opava, Obchodně podnikatelská fakulta

doc. Ing. Hanna Kalač, CSc.
Národní univerzita statní daňové služby Ukrajiny Irpeň, Fakulta ekonomiky a zdanění

prof. Ing. Vojtěch Koráb, Ph.D., MBA
Vysoké učení technické v Brně, Fakulta podnikatelská

doc. JUDr. Ivan Malý, CSc.

Masarykova univerzita Brno, Ekonomicko správní fakulta

prof. JUDr. Karel Marek, CSc.

Vysoká škola finanční a správní v Praze

doc. Ing. Danuše Nerudová, Ph.D.

Mendelova univerzita v Brně, Provozně ekonomická fakulta

prof. Dr. Ing. Drahomíra Pavelková

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky

prof. Giovanni Schiuma, Ph.D.

Università della Basilicata Potenza, Itálie, Centre for Value Management

prof. Inna Stecenko, Ph.D.

Baltic International Academy, Riga

doc. Ing. et Ing. Stanislav Škapa, Ph.D.

Vysoké učení technické v Brně, Fakulta podnikatelská

prof. Ing. Alena Vančurová, Ph.D.

Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta financí a účetnictví

doc. Ing. Roman Zámečník, Ph.D.

AKADEMIE STING v Brně, Katedra ekonomiky a řízení

Přebírání materiálů je povoleno s prokazatelným souhlasem autora a redakční rady.

ISSN (online): 1805-6873

EVIDENČNÍ ČÍSLO: MK ČR E 20461

© AKADEMIE STING, o. p. s., Brno, 2020

OBSAH

**METODIKA ANALÝZY DŮSLEDKOV PRECHODU VYKAZOVANIA Z US GAAP NA IFRS
METHODOLOGY FOR ANALYSING CONSEQUENCES OF THE TRANSITION FROM
US GAAP TO IFRS**

ALEXANDRA BAGIOVÁ6

**INTERVALOVÁ KORELACE EKONOMICKÝCH INDIKÁTORŮ
INTERVAL CORRELATION OF ECONOMIC INDICATORS**

ZDENĚK KARPÍŠEK, JITKA SLÁDKOVÁ, MARIANNA DRAŽANOVÁ.....22

**VLIV FINANČNÍ KRIZE NA POLITICKOU POLARIZACI V ITÁLII
THE INFLUENCE OF FINANCIAL CRISIS ON POLARISATION OF POLITICS IN ITALY**

ONDŘEJ ROLNÍK, PETR STREJČEK29

METODIKA ANALÝZY DÔSLEDKOV PRECHODU VYKAZOVANIA Z US GAAP NA IFRS

METHODOLOGY FOR ANALYSING CONSEQUENCES OF THE TRANSITION FROM US GAAP TO IFRS

Alexandra Bagiová

Abstrakt

Článok prezentuje výsledky parciálneho výskumu problematiky dôsledkov prechodu finančného vykazovania z US GAAP na IFRS v podmienkach konkrétnej nadnárodnej spoločnosti. Výsledky uvedené v tomto článku sú vstupnými údajmi pre ďalší, nosný výskum, ktorého realizácia je predmetom dizertačnej práce autora aj jeho ďalších plánovaných výskumov v rámci grantových schém. Na základe kvalitatívneho výskumu rozsiahleho množstva zdrojov a miestneho zisťovania v podmienkach nadnárodnej spoločnosti, ktorá absolvovala proces prechodu z US GAAP na IFRS, boli formulované kľúčové hypotézy hlavného výskumu dôsledkov prechodu z US GAAP na IFRS. Od týchto hypotéz sa odvíjalo stanovenie hlavného cieľa a parciálnych cieľov sústredených do dvoch oblastí - do oblasti analýzy dát a procesnej analýzy. Posledným záverom článku je určenie metodológie hlavného výskumu samostatne pre každú oblasť a spôsob vyhodnocovania výsledkov.

Kľúčové slová

IFRS, US GAAP, finančné výkazníctvo, globálne účtovné štandardy, harmonizácia IFRS a US GAAP.

Abstract

The article presents the results of partial research on the issue of the consequences of the transition of financial reporting from US GAAP to IFRS. The results presented in this article aim to be input data for further research, the implementation of which is the subject of the author's dissertation thesis. Based on qualitative research of a large number of sources and local research in the conditions of a multinational company that underwent the process of transition from US GAAP to IFRS, key hypotheses of the main research of the

consequences of the transition from US GAAP to IFRS were formulated. Following these hypotheses, the main goal and partial goals were stated. The goals are concentrated in two fields - data analysis and process analysis. The last conclusion of the article is setting up the methodology of further research separately for both fields and the method of evaluating the results.

Keywords

IFRS, US GAAP, financial reporting, global accounting standards, IFRS and US GAAP harmonization.

JEL klasifikácia

F21, M41, M48

1 ÚVOD

Globalizácia svetovej ekonomiky a nárast objemu medzinárodných hospodárskych transakcií vyvolali už v druhej polovici 20.storočia potrebu existencie globálnych účtovných štandardov (Müllerová, 2004). Rozdiely v účtovných systémoch jednotlivých štátov vychádzajú z odlišných väzieb medzi účtovníctvom a právnym systémom, z odlišných obchodných zvyklostí, kultúrno-sociálnych charakteristík, z rozdielov v systéme financovania podnikateľského sektora i z histórie. Jednotlivé účtovné systémy je, v nadväznosti na uvedené rozdiely, možné klasifikovať podľa rôznych prístupov a kritérií, ale najčastejšie sa stretávame s členením podľa Bekeho (2013), ktorý rozlišuje štyri modely účtovných systémov.

- a) **Kontinentálny model** so silnou väzbou na právny systém štátov, typický pre štáty súčasnej Európskej únie (ďalej „EÚ“), Japonsko a štáty s historickým alebo kultúrno-sociálnym prepojením na kontinentálnu Európu, predovšetkým z Afriky.
- b) **Anglosaský model** založený na prioritnej potrebe uspokojiť informačné potreby investorov ako najvýznamnejších používateľov účtovných informácií.
- c) **Juhoamerický model** prispôbený podmienkam inflačnej ekonomiky a s dôrazom na informačné potreby štátu, ktorý je v tomto modeli najvýznamnejším používateľom účtovných informácií.

- d) **Zmiešaný model** kombinujúci prvky prvých dvoch menovaných modelov, uplatňovaný predovšetkým v 90. rokoch 20. storočia v štátoch strednej Európy, ktoré prechádzali transformáciou z centrálne riadenej ekonomiky na trhovú ekonomiku.

S uvedeným členením sa stotožňujú aj českí autori Mládek (2017) a Krupová (2019). Slovenská autorka Manová (2014) označuje tento prístup ku kategorizácii účtovných systémov ako induktívny, od konkrétneho štátu k všeobecnej klasifikácii Manová (2014, s.17) ďalej dopĺňa členenie účtovných systémov o deduktívny prístup, ktorý podľa nej „*znamená aplikáciu všeobecného modelu na konkrétne štáty, [...] ide o konfrontáciu národnej politiky so sférou jednotlivých podnikov [účtovných jednotiek].*“ Na základe uvedeného rozlišujeme účtovné systémy založené na mikroekonomickom modeli a na makroekonomickom modeli. Pokým pre **mikroekonomický model** sú najdôležitejšie záujmy spoločnosti ako základnej jednotky ekonomiky, **makroekonomický model** je založený na podriadení záujmov spoločnosti štátnemu záujmu. Výsledky podnikateľského sektora sú úzko prepojené so štátnou ekonomikou a spoločnosť prosperuje len pri intenzívnej kooperácii so štátom.

Tretí prístup ku kategorizácii účtovných systémov možno označiť ako kultúrno-sociálny. Odlišnosť účtovných systémov vychádza z historického vývoja štátu a spoločnosti, od ktorého sa odvíjajú jej sociálne a kultúrne charakteristiky. Determinantmi členenia pri tomto prístupe sú zo sociologického hľadiska individualizmus a kolektivismus, stupeň konzervativizmu, rozsah informačnej otvorenosti spoločnosti, flexibilita právneho a ekonomického systému či regionálne disparity (Manová, 2014).

Počiatky procesu vytvárania globálneho účtovného systému možno datovať do roku 1973, kedy účtovné organizácie Austrálie, Kanady, Francúzska, Nemecka, Japonska, Mexika, Holandska, Veľkej Británie, Írska a Spojených štátov amerických (ďalej „USA“) založili Komisiu pre medzinárodné účtovné štandardy (z angl. *International Accounting Standards Committee*, ďalej „IASC“) a odsúhlasili tvorbu a prijímanie Medzinárodných účtovných štandardov (z angl. *International Accounting Standards*, ďalej „IAS“).

V roku 2000 bola IASC transformovaná na Radu pre medzinárodné účtovné štandardy (z angl. *International Accounting Standards Board*, ďalej „IASB“) so zámerom upevniť medzinárodnú podporu harmonizácie účtovníctva v praxi. O dva roky neskôr boli v tomto smere zrealizované dva významné kroky.

1. Európska únia prijala 19. júla 2002 Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1606/2002 o uplatňovaní medzinárodných účtovných noriem, ktorého cieľom bolo „schválenie a využitie medzinárodných účtovných noriem v spoločenstve, aby sa harmonizovali finančné informácie predkladané spoločnosťami, ktoré sú uvedené v článku 4,“ t. j. konsolidované účtovné závierky verejne obchodovaných spoločností. Za predmetné normy sa považovali účtovné štandardy vydávané IASB, konkrétne štandardy IAS, a následne vydávané Medzinárodné štandardy finančného vykazovania (z angl. *International Financial Reporting Standards*, ďalej „IFRS“) ako aj súvisiace interpretácie SIC a IFRIC. Pre všetky uvedené medzinárodné účtovné normy sa prijalo spoločné označenie IFRS.
2. Druhým významným míľnikom v harmonizačnom procese presadzovania IFRS vo svete bol rok 2002. Došlo k podpísaniu Memoranda o porozumení, známeho aj ako Dohoda z Norwalku, ktorou IASB zahájila spoluprácu s Radou pre účtovné štandardy finančného vykazovania USA (z angl. *US Financial Accounting Standards Board*, ďalej „FASB“), ktorá vydáva Americké všeobecne uznávané účtovné zásady (z angl. *US Generally Accepted Accounting principles*, ďalej „US GAAP“).

Dlhá tradícia US GAAP v kombinácii s mocenským postavením USA na prelome 20. a 21. storočia predurčovala US GAAP na získanie dominantného postavenia v nadchádzajúcom procese harmonizácie. Predpokladalo sa, že princípy a zásady US GAAP overené dlhoročnou praxou budú stavebnou jednotkou nových, globálnych účtovných štandardov (Müllerová, 2004). V ďalších rokoch sa to však ukázalo ako nesprávny predpoklad. Finančná a hospodárska kríza v rokoch 2007 až 2009 spôsobila, že USA museli podniknúť okamžité kroky pre oživenie finančného trhu. Jedným z nich bola zvýšená snaha o konvergenciu k IFRS, s cieľom otvoriť trh európskym investorom.

Prelom vo vývoji konvergenzie US GAAP a IFRS predstavovalo rozhodnutie Komisie pre cenné papiere a burzy (z angl. *Security and Exchange Commission*, ďalej “SEC”), ktorá zabezpečuje fungovanie regulovaných trhov v USA:

V decembri 2007 vydala rozhodnutie, podľa ktorého sa začali u zahraničných spoločností registrovaných na americkom regulovanom trhu akceptovať účtovné závierky zostavené podľa IFRS bez potreby ich transformovania (SEC, 2007).

Dôvody akceptácie IFRS v USA spočívali predovšetkým v potrebe podporiť aktivitu na finančných trhoch. SEC v odôvodnení ustanovenia uviedla, že až dve tretiny amerických investorov v tom čase vlastnili cenné papiere zahraničných spoločností, ktoré museli kvôli prístupu na americkú burzu uplatňovať vykazovanie účtovných informácií v dvoch režimoch. Rozdiely vznikajúce transformáciou výkazov z IFRS na US GAAP znižovali užitočnosť účtovných informácií pre používateľov a zvyšovali náklady rozhodovacieho procesu investorov z dôvodu potreby identifikovať výsledkové a majetkové vplyvy transformácie (SEC, 2007). IFRS sa stali integrálnou súčasťou účtovného systému USA a nepriamo tým SEC deklarovala uznanie nadradenosti týchto štandardov nad národné účtovné zásady, čím výrazne posilnila ich celosvetové postavenie.

Vzhľadom na uvedené skutočnosti sa na účely posúdenia vzťahu IFRS a US GAAP stotožňujeme s postojom autorskej dvojice Cvik a MacGregor Pelikánová (2017, s.158), podľa ktorých *„v súčasnosti sú US GAAP zatienené štandardmi IFRS, ale jedine budúcnosť a ďalší vývoj nám dajú odpoveď na otázku, či ekonomická filozofia a koncept, z ktorého IFRS vychádzajú bude zachovaný po celom svete a či to prinesie očakávaný výsledok v podobe stability, transparentnosti a zníženia ekonomickej kriminality.“*

V praxi sa dominancia IFRS prejavuje zvyšujúcim sa počtom nadnárodných spoločností pôvodom z USA, ktoré prechádzajú v plnej miere na vykazovanie podľa IFRS, napriek geopolitickej charakteristike materskej spoločnosti.

Z historického hľadiska sa uplatnenie IFRS na úkor US GAAP v nadnárodných spoločnostiach vyvíjalo rovnako ako na úrovni štátov. Začiatkom 21. storočia bolo primárnym súborom štandardov US GAAP, a to nie len v spoločnostiach pôvodom z USA, ale vo väčšine spoločností, ktorých akcie boli obchodované na burze v USA. Príkladom je Credit Suisse Group, ktorá v roku 2001 stála pred rozhodnutím, ako nastaviť procesy vo svojich finančných centrách a zvolila si US GAAP, nakoľko IFRS boli v procese tvorby a akcie spoločnosti boli obchodované na burze v USA (Heffes, Graziano, 2007).

Ďalšími príkladmi sú americké spoločnosti IBM a Intel, ktoré mali začiatkom 21. storočia významnú časť podnikateľskej činnosti rozmiestnenú v štátoch EÚ, ale primárne viedli účtovníctvo podľa US GAAP. Transformáciou na IFRS alebo na národné účtovné štandardy sa zaoberali len s cieľom dodržania požiadaviek právnej úpravy jednotlivých členských štátov (Heffes, Graziano, 2007).

Až od roku 2010 zaznamenávame prvé významné transformácie z US GAAP na IFRS v podmienkach nadnárodných spoločností. Z hľadiska toku účtovných informácií v nadnárodnej spoločnosti, rozlišujeme nadnárodné spoločnosti (Beke, 2013):

- a) *s homogénnym účtovným systémom* - celá štruktúra nadnárodnej spoločnosti sa riadi jedným súborom účtovných štandardov, zvyčajne IFRS. Jednotlivé dcérske spoločnosti aj materská spoločnosť zostavujú účtovnú závierku v súlade s rovnakými účtovnými štandardmi, bez ohľadu na štát ich sídla. Zvyčajne sa jedná o nadnárodné spoločnosti pôsobiace v EÚ, ktorých dcérske spoločnosti spĺňajú vo svojich štátoch sídla podmienky na zostavovanie účtovnej závierky podľa IFRS,
- b) *s heterogénnym účtovným systémom* – v rámci štruktúry nadnárodnej spoločnosti sú účtovné jednotky s povinnosťou zostaviť účtovnú závierku podľa rôznych účtovných štandardov. Zvyčajne sa jedná o kombináciu národných účtovných štandardov a nadnárodných účtovných štandardov IFRS. V prípade zložitejších štruktúr presahujúcich európsky kontinent sa môžu uplatňovať na nadnárodnej úrovni súčasne IFRS aj US GAAP.

V prípade nadnárodných spoločností, ktorých akcie sú obchodované na burze v USA však musíme operovať aj s inými alternatívami, a to predovšetkým s možnosťou, že účtovná závierka zostavená podľa IFRS sa následne transformuje do výkazu „Form 8-K“, ktorý povinne predkladajú spoločnosti pre SEC. V tomto výkaze sú účtovné informácie opäť vykazované podľa US GAAP. Spoločnosti s domicilom v USA majú povinnosť takéhoto vykazovania, zahraničné spoločnosti, ako sme už uviedli, majú od roku 2007 možnosť predkladať účtovné informácie v súlade s IFRS.

Porovnaním účtovných štandardov US GAAP a IFRS zaoberá veľké množstvo publikácií vedeckého i komerčného charakteru. Naším cieľom preto nie je porovnať jednotlivé štandardy a identifikovať rozdiely, ale nadviazať

na doterajšiu úroveň poznania a vyhodnotiť, ktoré rozdiely medzi US GAAP a IFRS majú významný vplyv na skutočnosti vykázané v účtovnej závierke, a aký je charakter tohto vplyvu.

2 METODOLÓGIA SPRACOVANIA VÝSKUMU

Predkladaný článok je prezentáciou výsledkov parciálneho výskumu tvoriaceho teoretické východisko pre analýzu dôsledkov prechodu vykazovania z US GAAP na IFRS (ďalej ako „hlavný výskum“), čomu je podriadená metodológia jeho spracovania.

Cieľom je, na základe analýzy najvýznamnejších rozdielov v ustanoveniach účtovných štandardov US GAAP a IFRS, stanoviť hypotézy a cieľ hlavného výskumu. Potreba a prínos parciálneho výskumu prezentovaného v tomto článku vyplýva z rozsahu problematiky prechodu z vykazovania podľa US GAAP na IFRS, resp. z rozsahu dôsledkov zmeny účtovných štandardov na skutočnosti vykázané v účtovnej závierke. Cieľ tohto parciálneho výskumu sme rozčlenili na tri čiastkové ciele realizované v logickej nadväznosti. Sú nimi:

1. stanovenie hypotézy hlavného výskumu,
2. formulovanie cieľa hlavného výskumu a jeho štruktúry,
3. stanovenie metodiky a prostredia realizácie hlavného výskumu.

Prvou fázou prezentovaného parciálneho výskumu bola dôkladná literárna rešerš širokého spektra zdrojov v rôznej miere prepojených na problematiku rozdielov medzi účtovnými štandardmi IFRS a US GAAP. Dynamika vývoja harmonizácie účtovných štandardov IFRS a US GAAP prebieha predovšetkým na fóre profesijných inštitúcií združujúcich účtovných odborníkov a štandardná akademická literatúra nedokáže dostatočne rýchlo reflektovať tieto zmeny, čo sa odrazilo na štruktúre zdrojov prezentovaného parciálneho výskumu.

Na prepájanie nadobudnutých poznatkov a vytváranie logických súvislostí sme uplatnili metodické prostriedky – indukciu, dedukciu a abstrakciu. Rovnako významným je postup kauzálnej analýzy s cieľom odhaliť súvislosti medzi na prvý pohľad nesúvisiacimi poznatkami. Ako pomocné myšlienkové operácie sme aplikovali syntézu, na zhrnutie parciálnych poznatkov a komparáciu.

Druhá fáza prebiehala ako miestne zisťovanie vo vybranej nadnárodnej spoločnosti, ktorá v danom čase prechádzala procesom transformácie z US GAAP na IFRS. Miestne zisťovanie prebiehalo formou kritického rozhovoru s vybranými zamestnancami oddelenia štatutárneho účtovníctva, ktoré sa zaoberalo nastavením procesu transformácie jednotlivých položiek účtovnej závierky a následne vytvorením plánu transformačného procesu.

3 VÝSLEDKY

3.1 Formulácia hypotéz

Analýza dôsledkov prechodu vykazovania z US GAAP na IFRS vychádza z dvoch hypotéz označených H1 a H2. Hypotézy aj východiská ich formulácie sú nasledovné:

H1: *V strednodobom horizonte má zmena vykazovania z US GAAP na IFRS negatívny vplyv na kvalitu účtovných informácií prezentovaných v účtovnej závierke.*

Východiskom uvedenej hypotézy je existencia troch významných rizík, ktoré ovplyvňujú mieru užitočnosti účtovných informácií danom kontexte:

1. *Nedostatočná adaptácia používateľov* – interní aj externí používatelia potrebujú dostatočný čas na to, aby získali potrebné vedomosti a znalosti o obsahu nových účtovných štandardov a dokázali ich aplikovať v praxi. Pokiaľ nie je vytvorený dostatočný časový priestor, môže vzniknúť paradox zvýšenia kvality účtovných informácií pri znížení ich užitočnosti pre používateľa. Rozpor spočíva v tom, že hoci v zmysle nových účtovných štandardov sú účtovné informácie presnejšie a je umocnená zásada poskytovania verného a pravdivého obrazu, používatelia ešte nie sú adaptovaní na zmeny a nedokážu tieto informácie prijať alebo správne interpretovať vo svojom rozhodovacom procese.
2. *Dočasné narušenie kontinuity a konformity* – odlišnosti nových metód a postupov oproti pôvodným, vyžívaným metódam a postupom, môžu vyvolať dočasné zníženie porovnateľnosti účtovných informácií v čase i priestore, čo môže viesť k nesprávnym rozhodnutiam používateľov a v konečnom dôsledku k nestabilite kapitálových trhov.

3. *Dočasné nedodržanie zásady primeranosti nákladov na získanie účtovných informácií* – pri prechode na nový súbor účtovných štandardov môžu byť náklady na transformáciu účtovných systémov a pracovných postupov neprimerane vysoké, čím je dočasne porušená jedna z prekážok zabezpečenia kvality účtovných informácií.

Stanovenie strednodobého časového horizontu vychádza z dôkladnej analýzy harmonizácie US GAAP a IFRS a znamená obdobie od jedného do piatich rokov od zavedenia nového súboru účtovných štandardov. Z dlhodobého hľadiska konvergenčný proces US GAAP a IFRS vedie k zvýšeniu užitočnosti účtovných informácií pre používateľov, a to predovšetkým z hľadiska porovnateľnosti a schopnosti vyjadriť verný a pravdivý obraz o finančnej situácii účtovnej jednotky. Tento cieľ inštitúcie IASB a FASB deklarovali ešte v roku 2002 v *Memorande o porozumení* z Norwalku. Z krátkodobého hľadiska do jedného roku nie je možné vplyv vyhodnotiť, vzhľadom na štandardnú dĺžku účtovného obdobia – 12 po sebe idúcich mesiacov.

H2: *Kvalita účtovných informácií vykázaných v účtovnej závierke po prechode z US GAAP na IFRS je priamo úmerne závislá od kvality procesu prechodu v danej účtovnej jednotke.*

Proces prechodu z vykazovania podľa US GAAP na IFRS sme vyhodnotili ako kľúčový factor kvality transformácie účtovných informácií. Vychádzame z predpokladu, že zmena vykazovania podľa IFRS sa preniesie do všetkých účtovných procesov, od prvotného spracovania účtovných dokladov až po vykazovanie účtovných informácií v účtovnej závierke na všetkých úrovniach. Kvalita tohto procesu má tri determinanty:

- odborná spôsobilosť a časová kapacita personálnych zdrojov,
- informačné toky a kolobeh spracovania účtovných dokladov v účtovnej jednotke,
- implementačná pripravenosť účtovnej jednotky, t.j. kvalita plánu procesu prechodu.

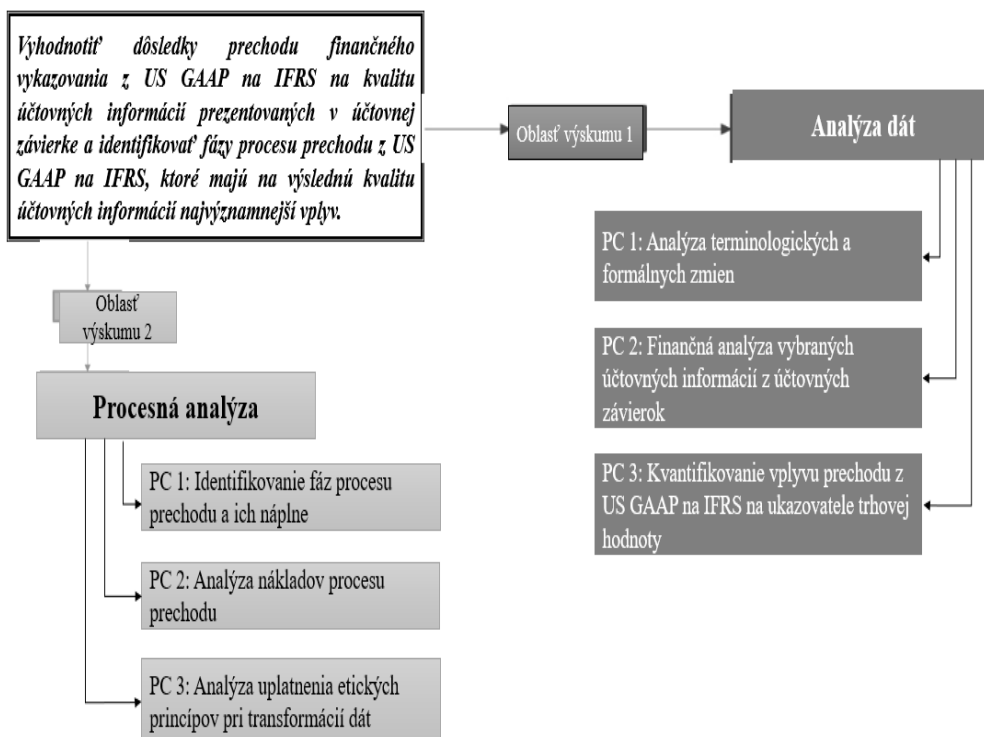
3.2 Stanovenie cieľa hlavného výskumu a jeho štruktúry

Hlavný cieľ bol stanovený nasledovne: Vyhodnotiť dôsledky prechodu finančného vykazovania z US GAAP na IFRS na kvalitu účtovných informácií prezentovaných v účtovnej závierke a identifikovať fázy procesu prechodu z US

GAAP na IFRS, ktoré majú na výslednú kvalitu účtovných informácií najvýznamnejší vplyv.

Uvedený cieľ sme rozdelili na dve časti, ktoré pre potreby metodiky práce nazývame Oblasti výskumu. V rámci každej Oblasti výskumu (OV) sme následne stanovili tri parciálne ciele, ktoré nie len určujú zameranie čiastkovej práce, ale aj logickú a časovú následnosť krokov výskumu.

Schéma 1: Štruktúra cieľa hlavného výskumu

Zdroj: vlastné spracovanie

3.3 Stanovenie prostredia a metodiky výskumu

Formulované hypotézy sme sa rozhodli testovať prostredníctvom kombinácie rôznych vedeckých metód kvantitatívneho aj kvalitatívneho výskumu, ktorých voľba sa odvíja od prostredia výskumu a dostupných dát.

Prostredím realizácie hlavného výskumu je nadnárodná spoločnosť, ktorá v rokoch 2015 až 2020 prešla procesom prechodu z US GAAP na IFRS a v súčasnosti vyhodnocuje jeho dôsledky na interných aj externých používateľov účtovných informácií a na trhovú hodnotu spoločnosti. Výberu

predmetnej nadnárodnej spoločnosti predchádzala analýza účtovných závierok, výročných správ a informácií z webových sídiel najvýznamnejších nadnárodných spoločností, ktoré majú v Bratislave svoje centrá zdieľaných služieb (ďalej ako SSC)¹. Identifikovali sme nadnárodnú spoločnosť, ktorá splnila kritériá na to, aby v nej mohol byť výskum realizovaný vo všetkých jeho fázach. Týmito kritériami boli:

- SSC so sídlom v Bratislave má v portfóliu spracovanie účtovných dokladov a vykazovanie účtovných informácií skupiny,
- nadnárodná spoločnosť je v čase začatia hlavného výskumu v procese prechodu z US GAAP na IFRS alebo tento proces už absolvovala,
- nadnárodná spoločnosť emituje akcie obchodované na verejnom trhu v USA.

Detailná charakteristika zvolenej nadnárodnej spoločnosti bude predmetom výstupov hlavného výskumu. V súčasnosti prebieha spolupráca s danou nadnárodnou spoločnosťou, ale až na základe ďalšieho vývoja bude známe, či vybraná spoločnosť poskytne svoje interné databázy verejne, alebo, vzhľadom na ich citlivosť, zvolí možnosť anonymného poskytnutia dátovej základne na akademické účely

Metodické prostriedky uplatnené v procese hlavného výskumu sme stanovili podľa parciálnych cieľov prezentovaných v predchádzajúcej podkapitole, a to samostatne pre jednotlivé *Oblasti výskumu*, nasledovne:

1. OV 1 – ťažiskom bude kvantitatívny výskum s dominanciou nástrojov finančnej analýzy. Výsledkom ex post analýzy vybraných položiek účtovnej závierky a konštrukciou rôznych finančných ukazovateľov bude komparácia vybraných ukazovateľov aktivity, rentability a zadlženosti vypočítaných samostatne z účtovnej závierky podľa US GAAP a podľa IFRS zostavenej za rovnaké účtovné obdobie.

Základným východiskom je skutočnosť, že v procese prechodu analyzovaná nadnárodná spoločnosť vykazovala v troch po sebe idúcich účtovných obdobiach účtovné informácie duálne, podľa oboch súborov

¹ Centrum zdieľaných služieb (z angl. *shared service center* - SSC) - dcérske spoločnosti, ktoré realizujú špecifické interné procesy s cieľom znižovania nákladov celej skupiny (Meluchová, Bagiová, Mateášová, 2019).

účtovných štandardov, US GAAP aj IFRS. Následne konštruovaním pyramídového ukazovateľa rentability zisku identifikujeme vplyv vývoja jednotlivých premenných na rentabilitu zisku.

Rovnaký postup uplatníme aj pre ukazovatele trhovej hodnoty, spomedzi ktorých budeme pracovať predovšetkým s tromi z nich, ktoré považujeme za najrelevantnejšie pre externých používateľov účtovných informácií, t.j. predovšetkým investorov (Markovič, Tóthová, Kubranová, 2013):

a) Čistý zisk na akciu (EPS - Earnings Per Share)

$$\frac{\text{čistý zisk}}{\text{počet emitovaných akcií}}$$

b) P/E ratio (Price/Earning ratio)

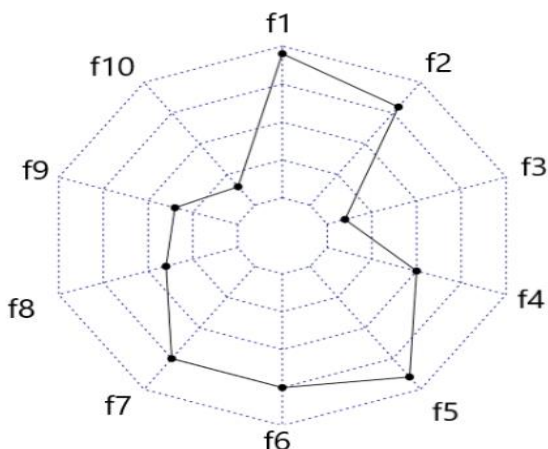
$$P / E = \frac{\text{trhová cena akcie}}{\text{čistý zisk na akciu}}$$

c) P/BV ratio

$$P / BV = \frac{\text{trhová cena všetkých akcií}}{\text{základné imanie}}$$

2. OV 2 – ťažiskovou vedeckou metódou rozšírená forma SWOT analýzy prezentovaná formou rádiového diagramu, kde sa jednotlivým faktorom pridávajú váhy na základe ich významnosti. S podobnou metódou sa stretávame aj pri stanovení stratégie podniku (Slávik, 2013), ale pre potreby nášho výskumu ju budeme používať na stanovenie optimálneho procesu prechodu z US GAAP na IFRS. Pre každý z parciálnych cieľov OV 2 vytvoríme diagram, ktorého plocha bude vyjadrovať kvalitu procesu prechodu. Vrcholy diagramu budú jednotlivé determinanty kvality v skúmaných oblastiach v zmysle PC 1 až PC 3. Jednotlivé vrcholy pre každý z parciálnych cieľov stanovíme na základe vedeckých metód kvalitatívneho výskumu – miestne pozorovanie, štandardizovaný dotazník, kritický rozhovor a analýzy procesnej dokumentácie spoločnosti. Príklad grafického znázornenia výstupov z OV 2 zobrazujeme na Schéme 2, pričom miesto f1,f2, atď. budú jednotlivé faktory kvality procesu prechodu.

Schéma 2: Grafické znázornenie Space metódy SWOT analýzy

Zdroj: vlastné spracovanie

4 DISKUSIA A ZÁVERY

Výsledky dosiahnuté v prezentovanom parciálnom výskume sú východiskom pre výskum dôsledkov prechodu finančného vykazovania z US GAAP na IFRS v konkrétnych podmienkach nadnárodnej spoločnosti. Syntézou rôznych finančných aj nefinančných oblastí je cieľom vytvoriť komplexný pohľad na problematiku. S účtovnou problematikou budú prepojené oblasti, od ktorých autori zvyčajne abstrahujú. V nefinančnej oblasti je to etický rozmer zmeny finančného vykazovania, rozmer riadenia ľudských zdrojov a strategický manažment. Vo finančnej oblasti je to problematika finančného manažmentu a zmeny trhovej hodnoty spoločnosti vplyvom zmeny uplatňovaných účtovných štandardov. Pripravovaný výskum je svojím rozsahom aj obsahom v podmienkach Českej a Slovenskej republiky bezprecedentný, preto si vyžiadala samostatný prípravný výskum. Cieľ hlavného výskumu sme stanovili tak, aby umožňoval potvrdenie, resp. vyvrátenie formulovaných hypotéz a zároveň zakladal priestor pre nadväzujúce výskumy v danej problematike.

Praktický prínos tohto článku však nie je len pre riešiteľov hlavného výskumu, ale inšpiráciu v ňom môže nájsť ktokoľvek zaoberajúci sa rozdielmi medzi jednotlivými účtovnými štandardmi. Článok môže byť inšpiráciou pri riešení metodickej časti prechodu na iné účtovné štandardy aj pre prax finančných

manažérov. Závěry prezentovaného článku možno pre širokú odbornú verejnosť generalizovať v troch bodoch:

1. V procese harmonizácie účtovných štandardov preberajú IFRS dominantné postavenie, ktoré predpokladá transformáciu účtovných procesov a finančného výkazníctva nadnárodných spoločností na požiadavky týchto účtovných štandardov.
2. Prechodu z jedného súboru účtovných štandardov má multidisciplinárny charakter a analýza jeho dôsledkov si vyžaduje analýzu minimálne na dvoch úrovniach – dátovej a procesnej.
3. Personálny a etický rozmer procesu prechodu sú aspektmi, od ktorých sa pri problematike prechodu z US GAAP na IFRS v odbornej literatúre úplne abstrahuje, pritom ich kvalitatívne charakteristiky do veľkej miery determinujú kvalitu účtovných informácií a výsledkov prechodu.

POUŽITÉ ZDROJE

- [1] BEKE, J. International Accounting Standardization. Oxford: Chartridge Books Oxford, 2013, 175 s. ISBN 978-1-909287-80-8.
- [2] CVIK, E. D. - MACGREGOR PELIKÁNOVÁ, R. The Ephemeral Value of Stock – What IFRS And GAAP Can (Not) Capture According to a Czech Case Study. [online] Anglo-American University in Prague. In: The 5th International Scientific Conference IFRS: Global Rules and Local Use, October 20, 2017, Prague. [cit. 15.02.2020]. Dostupné na: <http://car.aauuni.edu/wp-content/uploads/Proceedings-from-the-AAU-Conference-IFRS-Prague2017.pdf>.
- [3] HEFFES, E. M. – GRAZIANO, C. Accounting Without Borders: Has Its Time Come? [online]. 2007 [cit. 10.01.2020]. Dostupné na: <https://go.gale.com/ps/anonymous?id=GALE%7CA168814026&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=abs&issn=08954186&p=AONE&sw=w>
- [4] KRUPOVÁ, L. IFRS: mezinárodní standardy účetního výkaznictví: interpretace a aplikace v podnikové praxi. 3. vydání. Praha: VOX, 2019. Účetnictví (VOX). 744 s. ISBN 978-80-8748-070-0.

- [5] MANOVÁ, E. Disproporcie v účtovníctve a výkazníctve slovenských podnikov pri implementácii medzinárodných štandardov: habilitačná práca. Košice, 2014, 137 s. Podnikovohospodárska fakulta EU so sídlom v Košiciach.
- [6] MARKOVIČ, P., TÓTHOVÁ, A., KUBRANOVÁ, M. Finančný manažment na prahu 21. storočia. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2013, 267 s. ISBN 978-80-225-3721-6.
- [7] MELUCHOVÁ, J., BAGIOVÁ, A., MATEÁŠOVÁ, M. Outsourcing ekonomických činností v kontexte svetovej globalizácie. In: Ekonomické, politické a právne otázky medzinárodných vzťahov 2019: zborník vedeckých prác. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2019b, s. 270-281. ISBN 978-80-225-4627-0. ISSN 2585-9404.
- [8] MLÁDEK, R. IFRS a US GAAP - IFRS and US GAAP. Leges, 2017, 400 s. ISBN 978-80-7502-194-6.
- [9] MÜLLEROVÁ, L. Proces tvorby US GAAP (jako inspirace pro tvorbu českých účetních standardů). [online]. Praha: VŠE. [cit. 20.02.2020]. Dostupné na: <https://www.vse.cz/polek/download.php?jnl=aop&pdf=240.pdf>
- [10] SEC. SEC Takes Action to Improve Consistency of Disclosure to U.S. Investors in Foreign Companies. [online]. 2007 [cit. 11.01. 2020]. Dostupné na: <https://www.sec.gov/news/press/2007/2007-235.htm>.
- [11] SLÁVIK, Š. Strategický manažment. Bratislava: Sprint 2, 2013. 390 s. ISBN 978-80-89393-96-1.

AUTOR

Ing. Alexandra Bagiová, Katedra účtovníctva a audítorstva Fakulty hospodárskej informatiky, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava, e-mail: alexandra.bagiova@euba.sk.

AUTHOR

Ing. Alexandra Bagiová, Department of Accounting and Auditing on the Faculty of Business Informatics, University of Economics in Bratislava, Dolnozemská cesta 1/b, 852 35 Bratislava, e-mail: alexandra.bagiova@euba.sk.

INTERVALOVÁ KORELACE EKONOMICKÝCH INDIKÁTORŮ

INTERVAL CORRELATION OF ECONOMIC INDICATORS

Zdeněk Karpíšek, Jitka Sládková, Marianna Dražanová

Abstrakt

V článku je prezentováno netradiční pojetí a popis korelace mezi ekonomickými nebo finančními indikátory pomocí tzv. intervalového koeficientu korelace, jehož definice je založena na pojmech a metodách intervalové analýzy. Intervalový koeficient korelace je pak aplikovaný na výpočet korelace kvartálních hodnot HDP České republiky a denního kurzu CZK vzhledem EUR a USD metodou Monte Carlo.

Klíčová slova

Intervalová aritmetika, intervalová funkce, intervalový koeficient korelace, metoda Monte Carlo.

Abstract

The article presents a non-traditional concept and a description of the correlation between economic or financial indicators using the so-called interval correlation coefficient, the definition of which is based on the concepts and methods of interval analysis. The interval correlation coefficient is then applied to the calculation of the correlation of the quarterly values of the GDP of the Czech Republic and the daily exchange rate of CZK with respect to EUR and USD using the Monte Carlo method.

Keywords

Interval arithmetic, interval function, interval correlation coefficient, Monte Carlo method.

JEL klasifikace

C53, C46, E01

1 ÚVOD

Motivací k tomuto příspěvku bylo získat intervalový odhad koeficientu korelace z expertních nebo statistických intervalových odhadů hodnot pozorované ekonomické nebo finanční veličiny (znaku, ukazatele, indikátoru), a to pomocí intervalové aritmetiky. Důvodem k takovému odhadu je skutečnost, že v praxi se často nepřesné hodnoty pozorovaných veličin považují za zcela přesné, tedy nikoli např. ve formě intervalů. Závěry vyvozené klasickými statistickými metodami z těchto nepřesných hodnot pak ale nemusí odpovídat skutečnosti. Dalším důvodem je také to, že pozorované hodnoty ekonomických časových řad mohou mít po částech kumulativní charakter a s nimi korelující řady okamžikový charakter s jemnějším časovým dělením.

2 INTERVALOVÁ ANALÝZA A METODA MONTE CARLO

Intervalovým číslem rozumíme [2], [3] uzavřený reálný interval $[a, b]$, $a \leq b$, kde a, b jsou reálná čísla. *Aritmetické operace s intervalovými čísly* definujeme vztahy:

$$\begin{aligned} [a, b] + [c, d] &= [a + c, b + d], \\ [a, b] - [c, d] &= [a - d, b - c], \\ [a, b] \cdot [c, d] &= [\min\{ac, ad, bc, bd\}, \max\{ac, ad, bc, bd\}], \\ [a, b] / [c, d] &= [a, b] \cdot [1/d, 1/c] \text{ pro } 0 \notin [c, d]. \end{aligned} \tag{1}$$

Pro $\forall a \in (-\infty, \infty)$ klademe $a = [a, a]$. Jestliže $a > 0$, pak píšeme $[a, b] > 0$ atd. Zřejmě je

$$\lambda[a, b] = \begin{cases} [\lambda a, \lambda b] & \text{pro } \lambda > 0, \\ 0 & \text{pro } \lambda = 0, \\ [\lambda b, \lambda a] & \text{pro } \lambda < 0, \end{cases} \tag{2}$$

kde $\lambda \in (-\infty, \infty)$. V aplikacích dle potřeby symbol operace násobení \cdot vynecháváme a symbol operace dělení $/$ nahrazujeme zlomkem.

Jestliže J, K, L, M jsou intervalová čísla, pak platí:

$$\begin{aligned} J + K &= K + J, & 0 + J &= J, \\ J + (K + L) &= (J + K) + L, & 1 \cdot J &= J, \\ J \cdot K &= K \cdot J, & J \cdot (K + L) &\subset (J \cdot K) + (J \cdot L). \\ J \cdot (K \cdot L) &= (J \cdot K) \cdot L, \end{aligned} \quad (3)$$

Speciálně pro $K \cdot L > 0$ je $J \cdot (K + L) = J \cdot K + J \cdot L$.

Jestliže $J \subset L$ a $K \subset M$, pak

$$\begin{aligned} J + K &\subset L + M, \\ J - K &\subset L - M, \\ J \cdot K &\subset L \cdot M, \\ J / K &\subset L / M, \quad (0 \notin M). \end{aligned} \quad (4)$$

Jestliže $J = [a, b]$ a $K = [c, d]$, pak pro $a \geq 0, c \geq 0$ je $J \cdot K = [ac, bd]$, pro $b \leq 0, d \leq 0$ je $J \cdot K = [bd, ac]$ a pro $a > 0, c > 0$ je $J / K = [a/d, b/c]$.

Jestliže $y = f(x_1, \dots, x_n)$ je reálná funkce a I_1, \dots, I_n jsou intervalová čísla, pak *intervalovou hodnotou* této funkce rozumíme intervalové číslo (pokud existuje)

$$[\min f(x_1, \dots, x_n), \max f(x_1, \dots, x_n)], \quad (5)$$

kde $(x_1, \dots, x_n) \in I_1 \times \dots \times I_n$, a hovoříme o *intervalové funkci* $f(I_1, \dots, I_n)$.

Jestliže spojitá funkce $y = f(x_1, \dots, x_n)$ na množině $I_1 \times \dots \times I_n$ je rostoucí ve všech nezávisle proměnných na množině $I_1 \times \dots \times I_n$, pak

$$[\min f(x_1, \dots, x_n), \max f(x_1, \dots, x_n)] = [f(\min I_1, \dots, \min I_n), f(\max I_1, \dots, \max I_n)].$$

Analogicky pro spojitou funkci $y = f(x_1, \dots, x_n)$ klesající ve všech nezávisle proměnných na množině $I_1 \times \dots \times I_n$ je

$$[\min f(x_1, \dots, x_n), \max f(x_1, \dots, x_n)] = [f(\max I_1, \dots, \max I_n), f(\min I_1, \dots, \min I_n)].$$

Jestliže funkce $y = f(x_1, \dots, x_n)$ není rostoucí ani klesající ve všech svých proměnných, určíme její intervalovou hodnotu výpočtem jejího absolutního minima a absolutního maxima na množině $I_1 \times \dots \times I_n$ pomocí obvyklých analytických postupů nebo některé nelineární optimalizační metody

na PC výpočtem vázaných extrémů na množině $I_1 \times \dots \times I_n$, případně ji odhadneme simulační metodou Monte Carlo [1]. Tato metoda spočívá v realizaci dostatečně velkého počtu náhodných pokusů, kdy z intervalových čísel I_1, \dots, I_n vybereme náhodná čísla $x_{ij} \in I_i$, $i = 1, \dots, n$ a $j = 1, \dots, N$. Počet n -tic (x_{1j}, \dots, x_{nj}) obvykle volíme aspoň $N = 10000$ a čísla x_{ij} jsou hodnoty vzájemně nezávislých náhodných veličin X_{ij} s rovnoměrnými rozděleními pravděpodobnosti na intervalech I_1, \dots, I_n . Pro všechny n -tice (x_{1j}, \dots, x_{nj}) vypočteme hodnoty funkce $y = f(x_1, \dots, x_n)$ a získáme tak statistický soubor (y_1, \dots, y_N) . Intervalovou hodnotu $[\min f(x_1, \dots, x_n), \max f(x_1, \dots, x_n)]$ této funkce v intervalových číslech I_1, \dots, I_n pak aproximujeme intervalovým číslem $[\min y_j, \max y_j]$, $j = 1, \dots, N$.

3 INTERVALOVÝ KOEFICIENT KORELACE

Jestliže místo hodnot x_i kvantitativního statistického souboru (x_1, \dots, x_n) uvažujeme intervalová čísla $[\min x_i, \max x_i]$, tj. intervaly obsahující x_i , $i = 1, \dots, n$, dostaneme *intervalový statistický soubor* $([\min x_1, \max x_1], \dots, [\min x_n, \max x_n])$ (6)

Analogicky modelujeme intervalově i dvourozměrný kvantitativní statistický soubor $((x_1, y_1), \dots, (x_n, y_n))$ *dvourozměrným intervalovým statistickým souborem*

$$([\min x_1, \max x_1] \times [\min y_1, \max y_1], \dots, [\min x_n, \max x_n] \times [\min y_n, \max y_n]) \quad (7)$$

Podle definice koeficientu korelace [1] a předcházející definice intervalové funkce pak rozumíme *intervalovým koeficientem korelace* intervalovou hodnotu funkce

$$r = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}}, \quad (8)$$

kde \bar{x} a \bar{y} jsou aritmetické průměry statistických souborů (x_1, \dots, x_n) a (y_1, \dots, y_n) , tj. interval

$$[\min r, \max r] \quad (9)$$

na množině všech dvojic $(x_i, y_i) \in [\min x_1, \max x_1] \times [\min y_1, \max y_1]$, $i = 1, \dots, n$.

Vzhledem k tomu, že výpočet intervalového koeficientu korelace (9) pomocí vázaných extrémů funkce (8), příp. nelineárních optimalizačních metod na PC, je obecně velmi složitý (ne-li nemožný), odhadujeme $[\min r, \max r]$ simulační metodou Monte Carlo na PC.

Abychom posoudili korelaci kvartálních hodnot hrubého domácího produktu HDP České republiky a denních kurzů CZK vzhledem k EUR a USD v letech 1999 až 2018, použili jsme intervalový koeficient korelace. Pro výpočet jsme hodnoty denních kurzů v jednotlivých kvartálech nahradili kvartálními hodnotami kurzů min EUR, max EUR, min USD a max USD v každém kvartálu. Výpočet odhadu intervalového koeficientu korelace jsme provedli metodou Monte Carlo pro $N = 10000$ pokusů. Získané hodnoty intervalových koeficientů a také pro porovnání „neintervalové“ koeficienty korelace průměrných a mediánových kvartálních kurzů vzhledem ke kvartálním HDP jsou v Tabulce 1.

Tabulka 1: Koeficienty korelace HDP a kvartálních kurzů

Kurz	$[\min r, \max r]$	r pro kvartální průměr kurzu	r pro kvartální medián kurzu
EUR	[-0,83854; -0,81177]	-0,83368	-0,83272
USD	[-0,72482; -0,67766]	-0,70487	-0,70642

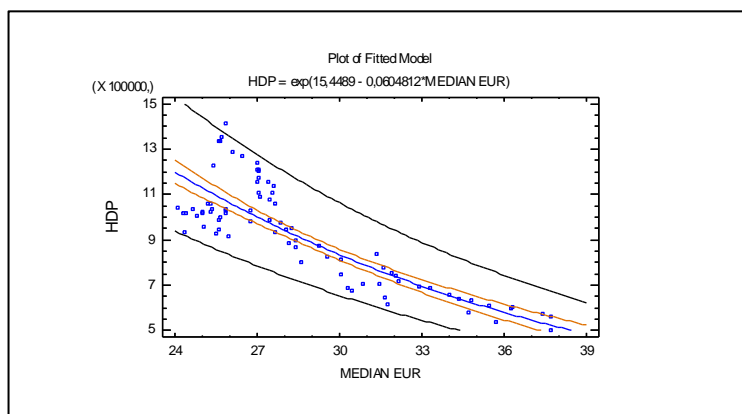
Zdroj: vlastní

Tabulka 1 dokládá užitečnost intervalového pojetí vstupních dat pro odhad korelace. Důvodů k aplikaci intervalového koeficientu korelace je více, např.:

- skutečná hodnota každé měny a tím také HDP je neurčitá a obvykle v čase klesající,
- pozorované hodnoty kurzu i HDP mají těžko odhadnutelné a verifikovatelné rozdělení pravděpodobnosti,

- průběh i závislost kvartálních hodnot HDP a kurzů CZK vzhledem k EUR a USD v čase je zřetelně nelineární, viz např. Obrázek 1, kde HDP je kvartální hodnota hrubého domácího produktu v CZK a MEDIAN EUR je medián denních hodnot kurzu CZK vzhledem k EUR během jednoho kvartálu.

Obrázek 2: Závislost kvartálních hodnot HDP a kvartálních hodnot kurzu CZK

Zdroj: vlastní

4 ZÁVĚR

Matematické modelování neurčitých veličin je od 20. století založeno zejména na jejich stochastickém pojetí, intervalové analýze a teorii fuzzy množin. Stochastické pojetí umožňuje aplikaci matematicko-statistických metod a má víceméně objektivní charakter, avšak je často omezeno neznalostí pozorovaných pravděpodobnostních rozdělení a složitostí výpočtů. Intervalové a fuzzy pojetí má sice subjektivní charakter, ale umožňuje naopak respektovat expertní pohled na neurčitost pozorovaných dat. Výsledky naznačené v tomto článku dokládají vhodnost intervalového přístupu pomocí intervalové analýzy, a navíc uvedená metodika výpočtu intervalového koeficientu korelace nevyžaduje složité výpočty na PC. Intervalový přístup a jeho přínos při hledání lineárního trendu časové řady je popsán v [3], kde jsou také prezentovány dosti překvapivé výsledky.

AFILACE

Příspěvek je součástí řešení výzkumných grantových projektů IGA_AS_03_01/2 a IGA AS_04 AKADEMIE STING v Brně.

POUŽITÉ ZDROJE

- [1] MONTGOMERY, D. C. a RUNGER, G. *Applied Statistics and Probability for Engineers*. 5th ed. New York: John Wiley, 2010. 784 s. ISBN 978-0-470-05304-1.
- [2] MOOR, R. E., KEARFOTT, R. B. a CLOUD, M. J. *Introduction to Interval Analysis*. Philadelphia: SIAM 2009, 459 s. ISBN 978-0-898716-69-6.
- [3] KARPISEK, Z. LACINOVA, V., SADOVSKY, Z., SCHNEIDER, A. Is the Increasing Trend Always Really Increasing? MENDEL 2016 – 22th International Conference on Soft Computing. Brno, 2016. *Mendel Series*, Volume 2016, p. 229-234. ISSN 1803-3814, ISBN 978-80-214-5365-4.

AUTOŘI

doc. RNDr. Zdeněk Karpíšek, CSc., Katedra aplikovaných disciplín, AKADEMIE STING, o.p.s., Stromovka 1, 637 00 Brno, e-mail: karpisek@sting.cz.

Ing. Jitka Sládková, Ph.D., Katedra ekonomiky a řízení, AKADEMIE STING, o.p.s., Stromovka 1, 637 00 Brno, e-mail: jitka.sladkova@post.sting.cz.

doc. Ing. Marianna Dražanová, CSc., Katedra ekonomiky a řízení, AKADEMIE STING, o.p.s., Stromovka 1, 637 00 Brno, e-mail: drazanova@post.sting.cz.

AUTHORS

doc. RNDr. Zdeněk Karpíšek, CSc., Department of Applied Disciplines, STING ACADEMY, Stromovka 1, 637 00 Brno, Czech Republic, e-mail: karpisek@sting.cz.

Ing. Jitka Sládková, Ph.D., Department of Economics and Management, STING ACADEMY, Stromovka 1, 637 00 Brno, Czech Republic, e-mail: jitka.sladkova@post.sting.cz.

doc. Ing. Marianna Dražanová, CSc., Department of Economics and Management, STING ACADEMY, Stromovka 1, 637 00 Brno, Czech Republic, e-mail: drazanova@post.sting.cz.

VLIV FINANČNÍ KRIZE NA POLITICKOU POLARIZACI V ITÁLII

THE INFLUENCE OF FINANCIAL CRISIS ON POLARISATION OF POLITICS IN ITALY

Ondřej Rolník, Petr Strejček

Abstrakt

Předkládaný text se věnuje kauzalitě finanční krize a polarizací politického spektra v Itálii. Analýza probíhala v letech 1999-2018 a věnovala se volebními preferencemi u programových rodin a zvolených štěpících linií. Kauzalita finanční krize a polarizace politiky je analyzována pomocí ukazatelů: vývoj levo-pravého spektra, příklon k autoritářskému vedení státu, postoj k Evropské unii, způsob ekonomického řízení. Pro prokázání kauzality je využito 5 italských parlamentních voleb a 4 volby do Evropského parlamentu. Prakticky u všech sledovaných kritérií byla prokázána polarizace politiky (stranických rodin) v Itálii.

Klíčová slova

Politika, ekonomika, volby, politická polarizace, stranické rodiny, krize.

Abstract

The presented text deals with the causality of the financial crisis and the polarization of the political spectrum in Italy. The analysis was conducted in 1999-2018 and focused on election preferences for program families and selected split lines. We analyzed the causality of the financial crisis and the polarization of politics by using these indicators: changing of the left-right spectrum, preference for authoritarian leadership, attitude to the European Union, the way of economic management. 5 Italian parliamentary elections and 4 European Parliament elections were used to prove causality. Almost all the criteria under review were proven to have polarization of politics (party families) in the Italy.

Keywords

Elections, election preferences, political polarization, crisis, populism.

JEL klasifikace

D72, E61, P16

1 ÚVOD

Finanční krize, která vypukla ve Spojených státech v prosinci 2007, se postupem času rozšířila prakticky do celého světa. Její dopady ovšem nezasáhly pouze kapitálové trhy ale i hospodářskou stabilitou jednotlivých zemí. Příchod krize do Itálie tak mohl být faktorem, který mohl některým politickým stranám a uskupením dopomoci k vládě. Právě zhoršující se ekonomická výkonnost země v důsledku krize mohla vystupňovat štěpení v názorových proudech voličů, kteří mohli způsobit otřesy na italské politické scéně. Tato stať se tak zabývá důsledky a vlivem finanční krize na růst polarizace voličů v Itálii. Text práce se inspiroval studií Funke a kol. (2016), s cílem prokázat polarizaci politiky v Itálii. Analýza se věnuje vývoji volebních preferencí u programových rodin a zvolených štěpících linií. Cílem je tak odhalit, zda skutečně dochází k polarizaci ať už směrem napravo či nalevo. Samozřejmě, že polarizace politiky v Itálii nemusí být způsobena pouze vlivem finanční krize a jejími důsledky. Zejména v Itálii je významným faktorem, který působí na štěpení i migrační otázka, která je v textu rovněž okrajově analyzována v souvislosti s otázkou pro či proti evropského postoje.

2 FINANČNÍ KRIZE A POLARIZACE POLITICKÉHO SYSTÉMU V ITÁLII

Polarizaci politického spektra lze pozorovat v případech, ve kterých se nachází názoroví oponenti. Otázkou je, s jakou intenzitou a v jakém období zesiluje a naopak oslabuje. DiMaggio a kol. (1996) definuje polarizaci politiky jednak jako stav, který nastal, ale i jako proces, který probíhá. Polarizace jako stav ukazuje, do jaké míry se názory na danou otázku rozcházejí ve vztahu k nějakému teoretickému maximu. Polarizace jako proces ukazuje nárůst analyzovaného jevu v čase. Ukazuje nám tedy, zda a jak se vyvíjí názory a ideologické proudy politické garnitury, případně voličů. Polarizace není novým jevem, byť se v posledních letech vlivem médií a internetu snadněji šíří.

Obecně, politické názory lidí nejsou žádnou novinkou a veskrze se nemění počet lidí, kteří mají určitý konkrétní, pojmenovatelný názor. Dle Duca, Saving (2016) se však mění projevování takového názoru, a hlavně jeho prosazování. Tím se nálada ve společnosti, především nižší a střední socioekonomické třídy, která je změnami nejvíce ovlivněna, značně mění. Lidé z těchto tříd se mohou cítit ohroženi takovýmto vývojem a jsou náchylnější k volbě snadného, populistického řešení.

Lze tedy polarizaci definovat jako pozitivní nebo jako negativní jev? Pro zodpovězení této otázky je nejdříve nutné uvést dvě vlivové skupiny společnosti, na které působí, a to na elektorát (většinou společnost) a na politickou garnituru. Dle Testa (2012) je zřejmé, že polarizace společnosti vede ke zvolení slabších, méně účinných vlád, které mohou ohrozit i samotné demokratické směřování státu. Avšak v některých případech, kde jsou vlády a širší společnost zakládající si na prioritizaci vzdělání, schopny extrémní názorové proudy a politiky potlačit. Naopak, ne každá společnost je této reakce na polarizaci schopna. Politici obvykle označují jejich oponenty, často neoprávněně jako lháře, zkorumpované, nebo nemorální osoby. Vytváří tak dva tábory, tedy tábor „my“ a stejně tak tábor „oni“. I díky tomuto působení jsou politici schopni vyvolat ve svých voličích ochotu snášet větší státní intervence do jejich životů, či přímo autoritativnější politiku, obhajované udržením vládní moci jejich táborem. Stejně tak opozice přichází se stupňujícími se nedemokratickými způsoby, jak danou vládu ukončit. To vede dle McCoy a kol. (2018) k oslabování demokracie ve státě. Autor dále uvádí, že potlačování osobních názorů uvnitř společnosti vede pouze ke spirále ublíženosti a gradace jejich prosazování, společně s rozpolcením společnosti. Johnson, Roberto (2019) doplňují, že politické názory získávají v tomto světě čím dál větší pozornost a vliv na chod jak společnosti, tak ekonomiky samotné. Jak uvádějí, jedním z dalších důsledků polarizace jsou totiž nízké soukromé investice. Polarizované systémy mají tendenci k přehlížení tvorby a průběžné aktualizace zákonného rámce ve státě, jelikož jejich agendou je spíše oslovení a udržení voličů pro ně srozumitelnými a na pohled prospěšnými kroky. V ekonomické sféře to vede například k nedostatečné kvalitě nastavení vlastnických práv, v důsledku čehož občané i společnosti raději svá aktiva přesouvají mimo daňový rámec státu, a to ať už směrem k šedé zóně ekonomiky, nebo ke vstřícnějším zahraničním podmínkám. Zároveň není toto prostředí vhodné pro investory,

jelikož se jeví jako rizikové. Důsledkem může být dle Svensson (1998) nižší výběr daní, jakožto zdroje pro veřejné investice a finance celkově, a nízká míra soukromých investic ve státě, vedoucí k nižšímu ekonomickému růstu. Vlády v polarizovaném státě vnímají zkrátka primárně přínosy krátkodobé, jelikož jsou snadno interpretovatelné voličskou základnou. Existují také rozdíly mezi polarizací společnosti v době úpadku (recese, krize) a v době expanze. Dle Stanig (2013) lze retrospektivně pozorovat v době růstu větší názorovou polarizaci (byť s mírnějšími projevy), kdy voliči ideově se shodující s vládoucí stranou, hodnotí vládu mnohem pozitivněji než v krizi, jelikož voliči příklánějící se k opozici inklinují ke konstantní výši kritiky. Stanig (2013) prokazuje i silnou souvislost shody politických idejí a pozitivního hodnocení hospodářské politiky vlády, tedy že volič souhlasící s politikou vlády má menší sklon ke kritice. Při příchodu ekonomického úpadku se polarizace názorů, týkajících se vlády a ekonomiky snižuje. Původní názoroví oponenti se v mnoha nových otázkách hospodářské politiky vládní strany shodují. To může být způsobeno nízkým názorovým ukotvením voličů vedoucích stran, profitujících právě z populismu. V případě, že vláda populistická není, své voliče sice v době úpadku mírně ztrácí, ale ne tempem těch populistických.

Cílem následujícího článku je částečně navázat na výzkum autorů Funke a kol. (2016), kteří se zabývají kauzalitou finančních krizí a polarizací politiky ve státě, a zaměřit se na případ Itálie po finanční krizi v roce 2008. Zmínění autoři analyzovali data z 827 parlamentních voleb ve 20 vyspělých zemích. Mezi jejich hlavní závěry patří zjištění, že po finančních krizích se politický systém posouvá vpravo, že extremisté napravo posilovali na začátku století i po krizi v roce 2008, že řízení státu se stává obtížnějším a strany se často střídají u moci, což je pro dlouhodobou politiku nepříznivé. Dále roste počet protestních hlasů, množí se stávky, demonstrace a násilnosti. A obvykle deset let po krizi se situace vrací k normálu.

Náš text se zaměřuje na situaci v Itálii a analyzoval celkem 5 parlamentních voleb a 4 volby do Evropského parlamentu. Ověření platnosti kauzality finanční krize a polarizace politiky je analyzováno v průběhu let 1999–2018. Vlastní analýza se věnuje vývoji volebních preferencí u programových rodin a zvolených štěpících linií. Pro provedení analýzy jsou využita data projektu

ParlGov², kombinující volební výsledky let před i po krizi a expertních hodnocení stran vybraných států na níže uvedených spektrech. Dále je poskytnut prostor doplňujícím datům projektu Manifesto³, která jsou tvořena expertní skupinou, hodnotící obsah volebních programů stran za dané volební období. Kritéria polarizace tvoří tzv. štěpící linie (vysvětleno níže).

3 PROGRAMOVÉ RODINY A KRITÉRIA VÝBĚRU

Je logické, že náš tým a výše zmínění autoři nejsou první, kdo se podobnou myšlenkou zabýval. Například úskalím politického názorového vývoje je jeho abstrakce, není jej možné přímo pozorovat. Jak ale uvádí Benoit, Laver (2006), je možné sledovat projevy stranické, politické aktivity, např. politická vyjádření, promluvy, stranické volební programy, proslovy na plénu poslaneckých sněmoven, samotné výsledky voleb, či promítání názorů do médií. Polarizace může být tvořena důsledkem nepřímého vlivu názorového spektra voličstva na politické elity, které se snaží vyhovět požadované rétorice, zajišťující její úspěch u voličů, a vice versa může polarizace pramenit směrem od politických elit, pro které je polarizované skupiny společnosti snadnější oslovit (či dle hesla „rozděl a panuj“ i ovlivnit). Do tohoto procesu však vstupují další, externí vlivy. Např. dle Vlachová, Řeháková (2007) ekonomický status obyvatel. Zpravidla vyšší třída (vzdělaní odborníci) má vyšší volební účast než nižší (polo kvalifikovaná a nekvalifikovaná) třída, u které se dá mluvit až o apatii k politické angažovanosti, byť je pro elity s extrémnější rétorikou jednodušší ji aktivizovat.

Principu utváření relevantních indikátorů polarizace se věnovali již Sani, Sartori (1983), kteří uvádějí, že za polarizaci je považováno průběžné měření různých stupňů disperze, které se týkají politického konfliktu v určité záležitosti. Polarizace nám tedy nepřináší pouze obecné závěry plynoucí z momentálních nálad ve společnosti, jelikož se mění spíše v dlouhodobějším časovém úseku. Právě nízký stupeň polarizace dané společnosti je experty považován za jeden z hlavních původců demokratické stability a výkonu státní sféry. Právě na tomto vysvětlení lze vidět důraz kladený na využití více různých ukazatelů, které dohromady umožňují ucelenější vhled na problematiku.

² Dostupné z: <http://www.ParlGov.org/>

³ Dostupné z: <https://manifesto-project.wzb.eu/>

Jedním z běžně užívaných obecných ukazatelů, uváděných jako identifikátor (či příčina) polarizace, je fragmentizace politického systému, která je dle Dalton (2008) důsledkem historického vývoje politické kultury ve státě. Pozice strany, při charakterizaci povahy stranických systémů, není závislá pouze na její relativní síle (vyjádřené počtem mandátů), ale také na ideologické pozici mezi ostatními stranami. Jak ale dodává Hazan (1995) či sám Dalton (2008), samotná fragmentizace, jakožto počet stran ve státě, neprokazuje politickou polarizací státu.

Dle jiného přístupu jsou při obecném vymezení ukazatelů, namísto fragmentizace, uvedeny pojmy jako extremismus, jakožto ideologická vzdálenost strany od voliče a antagonismus, jakožto ideologická vzdálenost dvou stran mezi sebou, která ukazuje stupeň kompetice stran mezi sebou (blíže např. Nunnari, Zápál (2017)). Zmíněné ukazatele míry politické polarizace jsou vybrány dle užšího chápání Occamovy břitvy, tedy pouze ukazatele nezbytné pro výstižný popis reality.

I přes rozdílné znaky vykazujících rodin pro různé státy, komunistické a socialistické rodiny vycházejí téměř vždy v určité míře z marxisticko-leninské teorie, prosazují rovnostářství a solidaritu na úkor svobody a volného trhu. Stejně jako rodina ekologie, prosazující environmentální témata a liberální politiku a rodina sociálně-demokratická, která je typická umírněnější formou rovnostářství a solidarity (avšak ne na úkor demokracie), se řadí do levé části spektra. Na pomezí levého spektra a jeho středu, (avšak v některých případech i pravé části spektra), se nachází rodiny liberální a křesťansko-demokratické. Křesťané si zakládají na konzervativních společenských hodnotách, vycházející nejčastěji z jejich víry. Konzervativní rodina inklinuje zpravidla k pravici, tradicím a určitému zavedenému společenskému řádu. Rodina pravého křídla je typická obsahem nacionalistických, v některých případech menšiny diskriminujících stran a silným individualismem.

Kauzalita finanční krize a polarizace politiky je analyzována pomocí následujících ukazatelů: (a) vývoj levo-pravého spektra, (b) příklon k autoritářskému vedení státu, (c) postoj k Evropské unii, (d) způsob ekonomického řízení, tedy zda vlády prosazují intervencionistické, či liberální praktiky. Podrobnější vysvětlení štěpících linií je provedeno níže.

K prokázání polarizace a přelivů mezi jednotlivými názorovými proudy jsou využity voličské preference z databáze *ParlGov*. Kategorie programových rodin jsou následující: (a) komunistická a socialistická rodina, (b) rodina ekologie, (c) sociálně-demokratická rodina, (d) liberální rodina, (e) křesťansko-demokratická rodina, (f) konzervativní rodina, (g) rodina pravého křídla, včetně extrémní pravice. Níže, v Tabulce 1 jsou uvedeny stranické rodiny v jednotlivých italských volbách, v rámci, kterých probíhala analýza a jejich výsledky jsou graficky znázorněny na Obr. 1. Použitá metodika pro jednotlivé grafy a obrázky není složitá a je vždy vysvětlena pod obrázkem nebo v průběhu textu.

Pro práci s daty jsme zvolili kritérium stranických rodin raději než přímé stranické označení. Rozhodli jsme se tak proto, že strany a jejich názvy, hnutí či samotní politici a se v průběhu času mění. Většina námi sledovaného dřívějšího výzkumu často pracuje s názvy levice, pravice nebo extrémní strany. Politologická věda čítá několik přístupů k členění stranických rodin, výzkumu se věnoval například německý politolog Klaus von Beyme (1982), který vytvořil jednu z nejslavnějších a nejcitovanějších typologií politických stran, jenž dělí strany na základě historického vývoje do devíti ideologických rodin. V České republice se konceptu stranických rodin věnoval Cabada (2003), Fiala (2002) nebo Kopeček (2005).

Tabulka 1. Vývoj počtu politických stran, rozdělených dle jednotlivých politických rodin během italských voleb 2001-2018

Termíny voleb v Itálii	Komunistická/ Socialistická rodina	Rodina ekologie	Sociálně-demokratická rodina	Liberální rodina	Křesťansko-demokratická rodina	Konzervativní rodina	Rodina pravého křídla, vč. extrémní pravice
13.05.2001	Partito della Rifondazione Comunista, Partito dei Comunisti Italiani	Federazione dei Verdi	Democratici di Sinistra, Nuovo Partito Socialisti Italiani, Radicali	Democrazia è Libertà – La Margherita, Italia dei Valori	Centro Cristiano Democratico + Cristiani Democratici Uniti, Democrazia Europea	Forza Italia Il Popolo della Libertà, Alleanza Nazionale	Legha Nord
09.04.2006	Partito della Rifondazione Comunista, Partito dei Comunisti Italiani	Federazione dei Verdi	CeS, Radicali, L'Unione-Prodi	Italia dei Valori, Autonomie Liberté Démocratie	Unione/Centro	Forza Italia Il Popolo della Libertà, Alleanza Nazionale	Legha Nord
13.04.2008	Partito della Rifondazione Comunista	-	Partito Democratico, Partito Socialisti Democratici Italiani	Italia dei Valori, Autonomie Liberté Démocratie	Unione/Centro	Forza Italia Il Popolo della Libertà	Legha Nord, Fiamma Tricolore
25.02.2013	Sinistra, Partito della Rifondazione Comunista	Movimento 5 Stelle	Partito Democratico	Scelta Civica, Centro Democratico, Fermare il Declino	Unione/Centro	Forza Italia Il Popolo della Libertà, Fratelli d'Italia Centrodestra Nazionale, Futuro e libertà	Legha Nord
04.03.2018	Sinistra	Movimento 5 Stelle	Partito Democratico, Radicali	Italia dei Valori	Unione/Centro	Forza Italia Il Popolo della Libertà, Fratelli d'Italia Centrodestra Nazionale	Legha Nord

Zdroj: data ParlGov, dostupné z http://www.ParlGov.org/data/table/view_election/

Levo-pravé politické štěpení

Hlavní rozdíly, mezi moderně vnímanou pravicí a levicí, jsou např. dle Heywood (2015) či David (2005) následující. Z pohledu ekonomického levice podporuje intervencionismus a kolektivismus s typickým cílem nulové nezaměstnanosti, oproti pravici, prosazující liberálnější přístup k trhu, spolu s individualismem a ekonomickou prioritou nízké inflace (případně nedluhového hospodářství). Jinými slovy, konflikt mezi ekonomickou rovností absolutní, proti rovnosti příležitostí jedinců. Pokud využijeme širšího pohledu na věc, levicově smýšlející jedinec klade důraz na rovnost všech, práva, sociální odpovědnost a jistoty, či silnější roli státu celkově. Pravicově smýšlející člověk prosazuje tradici, vlastní odpovědnost, řád, co nejvolnější podmínky pro podnikání a malou roli státu. Levo-pravé spektrum časem prošlo mnohými změnami, hlavně jeho mantinely, které se neustále vyvíjí. Problematice se blíže věnují např. Benoit, Laver (2006), kteří prováděli šetření mezi experty různých států, kterým byly dány dva úkoly, zasadit všechna uskupení v politickém systému do souboru základních politických měřítek. Primárním měřítkem je stanovena hospodářská politika. Jedná se o určení inklinace k jedné ze dvou stran, a to názorů ve prospěch zvýšení daní a recipročním zvýšením poskytování veřejných služeb (a pravomocí státu), oproti snižování daní za cenu snížení poskytování veřejných služeb a vyšší rozpočtové odpovědnosti. Dalším měřítkem bylo určení polohy stran v rozměru sociální politiky, konzervatismu a liberalismu, mimo jiné s důrazem na míru prosazování liberálních politik v případech, jako jsou práva homosexuálů, otázka potratů, či eutanázie. Porovnáním těchto údajů byli schopni sestavit obecné měřítko, které můžeme využít pro hodnocení dalších uskupení. Toto měřítko je užitečné právě pro porovnání levo-pravého směřování politických stran, jehož definice se na mezinárodní úrovni značně liší.

Vývoj posledních let znemožňuje přesný popis situace politiky levo-pravým spektrem. Vyprazdňování levice a pravice způsobují tzv. „catch-all“ strany. Svým přebíráním názorů obou táborů dle momentálních nálad ve společnosti, nezávisle na jakémkoliv vlastním názorovém ukotvení, zavádějí do éteru pojem populismus.

Dle Alt, Lassen (2006), ve stabilnějších, méně polarizovaných zemích, utrácejí vlády během roku konajících se voleb méně než v silně polarizovanějších státech. To může indikovat právě souvislost populismu a polarizace. Populistické strany mají tendenci vytvářet svoji politiku na krátkodobých

efektech, jako je například rozvolněnost veřejných financí bez ohledu na budoucí či okamžité zvýšení důchodů, státní dotování jízdného, ale také zasazení co nejvyššího počtu investic ke konci volebního mandátu, což může zajistit krátkodobou náklonnost voličů.

Liberálně-konzervativní (autoritativní) štěpení

Hlavním rozdílem liberálního a konzervativního smýšlení je důraz na jedné z politik „zajisti“ a „ochraň“. Konzervatismus je založen na opatrnosti, předcházení možných negativních jevů a kloní se k regulaci společnosti systémem restrikcí, za účelem společenského řádu. Ve společnosti lpí na uzavřenějších společenských okruzích a na jednotné společenské identitě. Naproti tomu dle Janoff-Bulman (2009), liberálové prosazují pokrok, variabilitu ve společnosti i jejích skupinách a vzájemnou závislost uvnitř skupin. Liberalismus symbolizuje snahu o sblížení a ztotožnění se. Zaměřuje se na zajištění společensky prospěšných jevů, regulaci společnosti směrem k posílení sociální spravedlnosti, tedy odstraňování společenských nerovností.

Odlišnou formulaci poskytují např. Haidt, Graham (2007), kdy liberalismus i konzervatismus stojí na určitých morálních základnách, které jsou vývojovým pozůstatkem lidstva. Přesněji, základny liberálních jedinců spočívají na férovosti (reciprocitě) a péči (starosti o okolní jedince). Konzervativní myšlení tyto základny nevyklučuje, naopak k nim pouze přidává další tři, a to loajalitu k vlastní skupině, respekt k autoritě (hierarchii) a respekt ke svatosti neboli respekt k některým nepsaným zákonitostem (naučeným vzorcům chování). Politický liberalismus indikuje podle Simmons a kol. (2006) naprosté omezení cenzury politických názorů, prosazuje volnou politickou soutěž, svobodné volby a zajišťuje právo veřejně se politicky angažovat. Zvolená opozice má plné právo prosazovat své názory, ve kterých jsou zastoupeny hlasy minority a má jistou formu práva veta, za což není nijak postihována. Konzervativci výše uvedené postoje nepopírají. S liberály se liší především v názorech na distribuci moci a v názorech na „šířku“ vlády. Zatímco liberálové v posledních dekádách prosazují až altruistický, velmi široký přístup k vládnutí, konzervativci zůstávají stále u názoru na úzký koncept vládnutí s minimem zásahů vlád.

Koncept liberálně-konzervativní, je tedy v našem případě nutné obohatit o důležitý liberálně-autoritativní postoj vlády ke správě země. Autoritářský režim, namísto demokracie, vyznává formy autokracie. Moc je koncentrovaná

do rukou představitele státu, či menší skupiny politiků, neexistuje v něm politický pluralismus a některá lidská práva mohou být omezena. Samotnému autoritářství propůjčuje legitimitu nejčastěji vojenská síla, tedy armáda v rukou vládnoucí strany, případně hlavy státu. Volby zde jsou silně ovlivněné vládnoucí stranou, justice je oslepena a závislá na vládě.

Liberálně-intervencionistické štěpení

Dalším z kritérií hodnocení polarizace je postoj stran k ekonomické politice a udržitelnosti veřejných financí. Jediný cíl, tedy růst (hnaný zpravidla na dluh, uměle), se pomalu v některých zemích mění v udržení stability, namísto zatěžování veřejných rozpočtů. Na druhou stranu Lauber (1983) uvádí, že v polarizovaných společnostech má větší šanci vyniknout technokrat, určitý „manažer“ odchovaný firemním prostředím, který na půdorysu „catch-all“ strany vede směřování ekonomiky zpět k uměle hnanému růstu, jelikož ten se nejnázne projeví, obzvláště v krátkém období. Průměrný volič nerozumí důsledkům takového chování a nevidí postupně se zadlužující zemi a dlouhodobou neudržitelnost podobného rozpočtování.

Dle Petrisor (2012) je laissez-fair prostředí spojované liberalistickým ekonomem Adamem Smithem, ve kterém uspokojení potřeby a sobeckost jedince bez státní korektury pomáhá stanovit hladinu cen vzácných statků na nejproduktivnější úrovni a optimální alokaci zdrojů. Jde tedy o systém, který je schopen, bez zásahů vnějších sil a stanovení právních rámců (natož dotace vybraných skupin obyvatel, nebo podnikatelských sektorů), sám vyvíjet nejvhodnější možnou cestou. Oproti intervencionismu je dle Keany (2017) jeho čistá forma spíše utopistickou představou, které není možné dosáhnout. Státy, klonící se k intervencionismu, prosazují dle Wooldridge (2012) také státní vlastnictví s důrazem na strategické podniky, např. poštovní zajištění, dopravní zajištění, v případě států bohatých na nerostné suroviny i zpracovatelské podniky. Zaměstnavatelé, obzvláště v nedokonalé konkurenci (monopoly apod.), mají navíc dle Das (2007) silnější vyjednávací pozice.

Stejná situace nastává dle Ruščáková, Semančíková (2016) i mezi vnitrostátními sektory ekonomiky, avšak zde není takový důraz na kompetici. Právě tento fakt je vyčítán paktům, jako je Evropská unie, kdy členské státy dotují například vlastní zemědělský sektor, kdy vyšší dotační částky znevýhodňují zahraniční konkurenci na stejném trhu, namísto společného postupu tím či oním směrem.

Postoj k Evropské unii

Postoj k EU často souvisí se zahraniční politikou celkově. Názor na účast na evropské integraci odráží i tendence směřování na tzv. politický východ, či západ, případně i nacionalistické tendence, prosazující silný a samostatný stát. Rozhodující jsou v tomto určité hodnoty, které tyto strany vykazují. Státy pozitivně hodnotící účast na projektu EU (lze využít i pro strany, voliče), se přiklání zpravidla k politickému západu, který reprezentuje demokratické směřování, důraz na lidská práva, mír a ekonomický růst. Oproti tomu východ symbolizuje autoritářské režimy, hospodářství centrálně ovlivňované a bez výraznější ochrany lidských práv. Toto dělení se vztahuje k období Studené války, kde byl svět silně polarizován jadernou krizí, na západní a východní blok.

Vhodná kritéria hodnocení postoje k EU definují Benoit, Laver (2006) ve dvou základních rovinách. První je rozsah tvorby zákonů a určení směřování unie, přenesený na úroveň unijních orgánů z pozice autority (princip subsidiarity mezi nadnárodní a vládní úrovní), tedy zda má být tento rozsah rozšířen, či nikoliv. Jako druhý uvádí přístup k řízení EU, zda by měly unijní instituce posílit vazby s občany státu, nebo ponechat tuto pravomoc národním vládám a nevměšovat se do těchto subkultur. Doplnujícími měřítky jsou názory na roli EU na bezpečnostní otázky, udržování míru, společné měnové politice a další politické integraci na evropské úrovni. I přes množství obecnějších kritérií, kterými lze postoj k EU hodnotit, je potřeba přidat také lokální, doplňková měřítka. Každý stát má vlastní historický vývoj a odlišný proces integrace, který odráží pocit sounáležitosti a respekt ke zbytku unie.

Hooghe, Marks (2009) deklarují, že na levo-pravém spektru středové, vládnoucí strany, jsou často mnohem pro evropštější než jejich voliči, avšak nikdy nedokázaly zcela depolitizovat otázku názoru na integraci, čehož důsledkem strany často opoziční, přesněji populistické pravice a radikální levice, tohoto využívají pro zvýšení popularity. Proto musí i středové strany volit rétoriku odlišnou reálnému chování na politické scéně, aby zamezily odlivu voličů se skeptickým pohledem na Evropskou unii. Tento problém by často vyřešila právě lepší osvěta občanů o funkčnosti a pravomocích EU.

4 DOSAŽENÉ VÝSLEDKY

V následujícím textu jsou zkoumány celostátní, parlamentní volby od roku 2001 do roku 2018, (a volby do Evropského parlamentu mezi rokem 1999 a 2014), v případě chybějících nejnovějších dat pouze do voleb roku 2013 s cílem prokázat souvislost mezi finanční krizí a polarizací moderní politiky v Itálii.

Italský, silně regionalizovaný a decentralizovaný politický prostor, skýtá veliké množství stran, které jsou ideální pro prosazení se v regionech původu, avšak jsou málo schopné prosadit se na státní úrovni. Z tohoto důvodu existuje pouze několik celostátně rozšířených stran (Forza Italia), které přežívají vícero volebních období při podobné struktuře. Zbytek menších, regionálních stran je tedy odkázán na široce rozkročené koalice, které jsou jediným způsobem, jak se dostat do vlády.

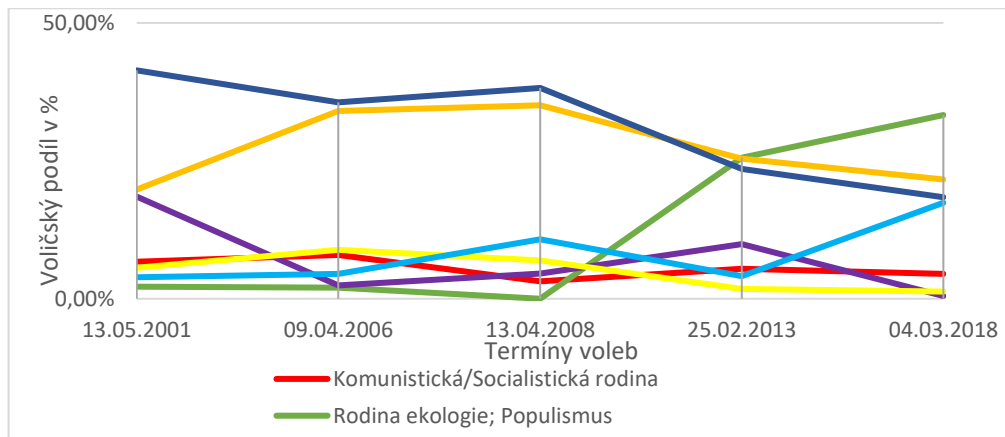
Programová rodina

Italský systém se vyznačuje silnou pozicí konzervativních stran typu Forza Italia, ale také relevantním výskytem téměř všech základních programových rodin, jak ukazuje Tab. 1 a Obr. 1. V době před krizí je na vzestupu rodina sociální demokracie, (z počátečních 19,8 % na 35,07 % v roce 2008), a v mírnějších hodnotách také rodina pravého křídla (tedy i nacionalistické strany, stoupající z 3,9 % na 10,75 % v roce 2008). Oproti tomu, konzervativní rodina si do krize udržuje poměrně stabilní hladinu voličů přibližně 38 %. Po nástupu krize lze pozorovat rychlý vzestup rodiny ekologie z téměř nulových hodnot na 33,3 % v posledních volbách, na úkor dříve nadějně vzrůstající sociálně-demokratické rodiny, (která klesá až na 21,6 %), a s přispěním upadající konzervativní rodiny (klesající až na 18,4 % v roce posledních voleb). Důležité je však uvést na pravou míru tento zvláštní výkv. Do rodiny ekologie spadá oficiálně také populistická, „catch-all“ strana, a to Hnutí pěti hvězd, které však ze své podstaty nemůže být přiřazeno k žádné ze zažitých rodin. Pro strany podobného rázu je do budoucna nejvhodnější zavést samostatnou kategorii populistických stran, jelikož je možné, že dojde ke stejnému zkreslení dat a závěrů i v jiných státech moderní doby. I přes úbytek v krátkém období roku 2013 v posledních volbách zdatelně posiluje silně pravicová rodina.

Pokud tedy rodinu ekologie v případě Hnutí pěti hvězd tato stať považuje za zástupný symbol, (tedy pouze v uvozovkách), jelikož její pravá nátura je populistického rázu, je i z analýzy programových rodin prokazatelná politická

polarizace, která na úkor středových stran, (a dalších stran blíže středu), posiluje populistické strany a strany extrémní pravice.

Obrázek 1: Vývoj procentních podílů politických rodin během Italských voleb 2001-2018

Zdroj dat: databáze ParlGov, dostupná z http://www.ParlGov.org/data/table/view_election/

Vývoj podílu voličů a jejich rozložení ve sledovaných kritériích (štěpení)

Následující část textu je zaměřena na analýzu distribuce hlasů ve zbývajících třech kritériích ((b)–(d)), a to pro všechny italské volby od roku 2001. V grafech na Obr. 4 využity veškeré sledované námi zvolené štěpící linie, kdy na ose x je vždy znázorněna jejich míra, která se postupem času buď polarizuje, nebo uklidňuje.

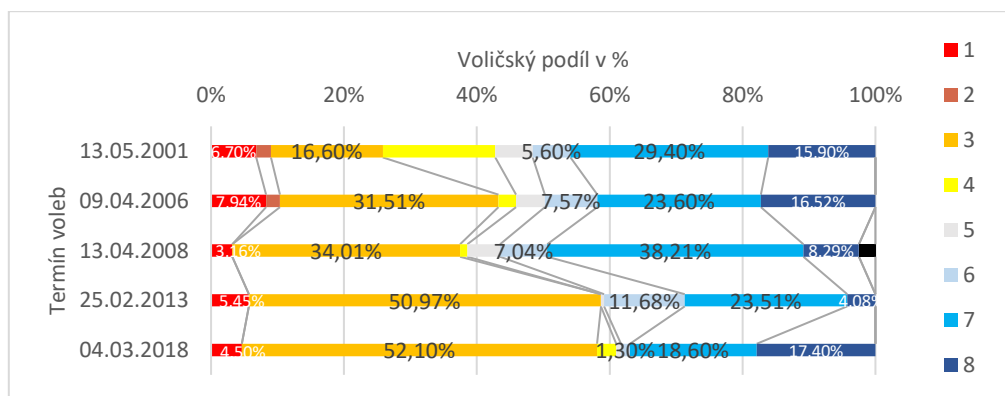
Levo-pravé spektrum

Levo-pravé spektrum je pro Itálii typické v podobném nastavení společnosti (vycházející z obdobných přírodních, geografických a historických podmínek), a využívání benefitů garantovaných státem, avšak nikoliv v takové míře, jako v jiných jižních státech. Je důležité také zmínit kontrast silně zindustrializovaného severu, který nese těžce přerozdělování bohatství na státní úrovni vůči chudším regionům, v důsledku čehož strany pro něj typické inklinují spíše k politické pravici.

Situace v Itálii dle Obr. 1 již naznačuje, že vládní koalici skládali v předkrizové době po volbách roku 2001 a 2008 strany pravice (s průměrným podílem hlasů přibližně 30 %), tedy primárně tradiční strana Forza Italia v čele se S. Berlusconim. Pravice, blíže hranici spektra, si udržuje svůj voličský podíl

cca. 15 % hlasů, který je však částečně odčerpán v roce 2008 umírněnější pravicovou stranou právě S. Berlusconiho. V předčasných volbách roku 2006 ovšem vyhrává sociálně-demokratický blok Unie (vznikající koalici dvanácti stran), s 31,51 % hlasů a premiérem se dočasně stal R. Prodi, díky pohlcení středo-levicových stran. Zbytek středu politického spektra stále přežívá a pohybuje se ve stálých hodnotách podílu voličů, avšak pouze v jednociferných hodnotách. Vývoj po krizi roku 2009 vykazuje silný přínos hlasů stranám levice, (v součtu 56,42 %), byť politický střed v roce 2013 ztrátám odolává. Tento výkyv je natolik silný, že lze pozorovat ojedinělý fenomén odčerpání pravicových voličů levicovým blokem, který není častým zvykem. Za odčerpáním hlasů se skrývá nejprve Demokratická strana a později populistické Hnutí pěti hvězd (Movimento 5 Stelle), založené komikem B. Grillem, které jak bylo uvedeno je ukázkou „catch-all“ strany. To znamená, že je mimo jiné, schopno vysát voliče, kteří nejsou pevně názorově zakotveni. Stejně ovlivnitelným typem voliče je právě typický volič S. Berlusconiho (a strany Forza Italia celkově), jelikož S. Berlusconi i přes nesčetné osobní skandály, dokáže svou silou osobnosti až kultu, přetáhnout i tyto voliče na svou stranu.

Obrázek 2: Vývoj procentních podílů stran levo-právěho spektra během Italských voleb 2001–2018. Pozn.: 0 = nejlevicovější stranu spektra, 10 = nejpraviceovější.

Zdroj dat: Databáze ParlGov, dostupná z: http://www.ParlGov.org/data/table/view_election/

Nestabilitou voličské základny utrpěla Forza Italia další ztrátu i v následujících volbách, kdy se podíl jejího voličstva dále ztenčuje až na 18,6 % v posledních volbách, z čehož profitují silněji pravicové strany, jako například nacionalistická (až xenofobní) strana Ligy severu. Volby v roce 2018 naprosto ovládají strany levice se svými 56,6 %, kde na plné čáře vítězí Hnutí pěti hvězd.

Stejný vývoj lze pozorovat na grafech znázorněných na Obr. 4. Díky typickému decentralizovanému volebnímu systému se objevují náznaky polarizace již v roce 2006 (a silnější vychýlení k pravici v roce 2001), což může být způsobeno neblahým vývojem v minulém desetiletí a mnoha korupčními eskapádami, ovlivňujícími rozhodování voličů. Polarizace je však očividně zesílena vlivem finanční krize, která do Itálie dorazila již v roce 2008 a později znovu v roce 2011. Lze pozorovat vyprázdňování středových pozic na úkor obou extrémů, které se v průběhu let střídají, ale po roce 2013 již zůstávají pevně v rukou levicového bloku.

Oběma analýzami lze zcela evidentně prokázat politickou polarizaci v následku finanční krize, která nahrává silně levicovým stranám.

Liberálně-konzervativní (autoritativní) štěpení

Itálie, stále poznamenaná autoritářským, fašistickým režimem válečných let, je nicméně od konce 2. světové války založena na demokratickém a liberálním režimu. To vychází nejen ze zmiňovaných zkušeností, jejichž důsledky nejstarší generace italských občanů stále pamatují, ale také z typického „ležérního“ nastavení jižních států Evropy.

Z Obr. 4 se dá vypožorovat, že v předkrizové době je Itálie v těchto názorech v zásadě nevyhraněná, byť převažuje mírný příklon ke konzervativním náladám. Až v roce 2008 (předčasné volby), ve kterém vykazují mírně konzervativní strany přibližně 40% podíl voličů, se začíná liberálně-autoritativní polarizace tvořit, a to s převahou konzervativních postojů. Připomeňme jen, že tyto volby vyhrál Silvio Berlusconi s uskupením Lid svobody. Kampaň postavil na realisticko-populistických tématech. Přesněji na nutnosti ekonomických reforem, snížení daní a proti-imigračních heslech. Tuto polarizaci a vyhrocenost, snad umocňuje jeho tehdejší protikandidát Romano Prodi (premiér 2006-2008), který je považován za levicově-centristického politika. Ve volbách roku 2013, tedy po krizi, se trend otáčí a převažují liberálnější postoje. Nutno připomenout, že určitě ne liberálnější ve smyslu Ludwiga von Misese, ale „nové“ liberální názory, ve kterých problémy neřeší trh, ale stát. Reálně se tradiční italské politické spektrum takřka rozpadá a nastupuje k moci populistická, avšak liberální strana Hnutí pěti hvězd s Demokratickou stranou. Postoje při volbách v roce 2015 jsou víceméně potvrzením voleb předchozích. Paradoxní je, že reprezentanti obou názorových protipólů (liberální Hnutí pěti

hvězd a autoritativní Liga severu) reálně vytvořili vládní koalici. Dříve koncentrovaná voličská základna na straně mírně autoritářských stran, se po krizi postupně dělí mezi silně pro-autoritářské voliče a silně pro-liberální voliče, dochází k silné názorové polarizaci, kdy ve volbách roku 2018 téměř naprosto chybí zvolený zástupce středového, kompromisního proudu.

Výsledkem této části výzkumu je tedy důkaz o polarizaci na autoritářsko-liberálním spektru, přicházející bezprostředně po finanční krizi roku 2008 a navíc se silnou setrvačností v následujících volbách.

Liberálně-intervencionistické štěpení

Tímto ukazatelem pokračujeme v analýze dat, která tato práce využívá k potvrzení pravdivosti hypotézy kauzality finanční krize a polarizace politiky v Itálii. Zkoumaný italský ekonomický intervencionismus je zajímavý právě z důvodů častých bankovních bailoutů uvnitř státu (např. banka Monte dei Paschi a vynucená pomoc státu před jejím krachem), což se dá považovat za silný zásah do ekonomické rovnováhy prosazované směrem laissez-faire. Graf na Obr. 4 ukazuje postupný vývoj obou stran spektra, kdy je z počátku početnější strana silně liberální (v tomto případě liberálně-tržní). Postoje viditelně kopírují předchozí analýzu. Ve volbách před krizí je významný i proud středový, avšak ten již s příchodem první vlny krize roku 2008 slábne. Po příchodu krize roste významněji proud intervencionistický, reprezentovaný jak Hnutím pěti hvězd, tak Demokratickou stranou. Italská populistická vláda dokonce zřídila speciální fond ve výši 1,6 mld. EUR, aby odškodnila investory, kteří přišli o své peníze likvidací bank v předchozích letech. Jedná se o krásnou ukázkou populismu, nakupování přízně a krátkodobého řešení problému italského bankovního sektoru.

Při volbách v roce 2013 již získává tento proud přes 50 % všech voličů spektra. Nastoupený trend volby nevyhraněných uskupení v rozhodování o přístupu k vedení ekonomiky, vrcholí ve volbách roku 2018. Již při příchodu krize dochází k rychlému vyprazdňování středových pozic, což vede k posílení obou stran extrémů, byť strana intervencionistická je o přibližně 20 % voličů silnější (Obr. 1 i 2). To může indikovat nespokojenost voličů se systémem, který funguje na regionální bázi v poměrně liberálním prostředí, které se neosvědčilo v krizové zkoušce, tedy nedokázalo společnou fiskální či celkově hospodářskou politikou rychle a efektivně reagovat na všechny negativní důsledky krize.

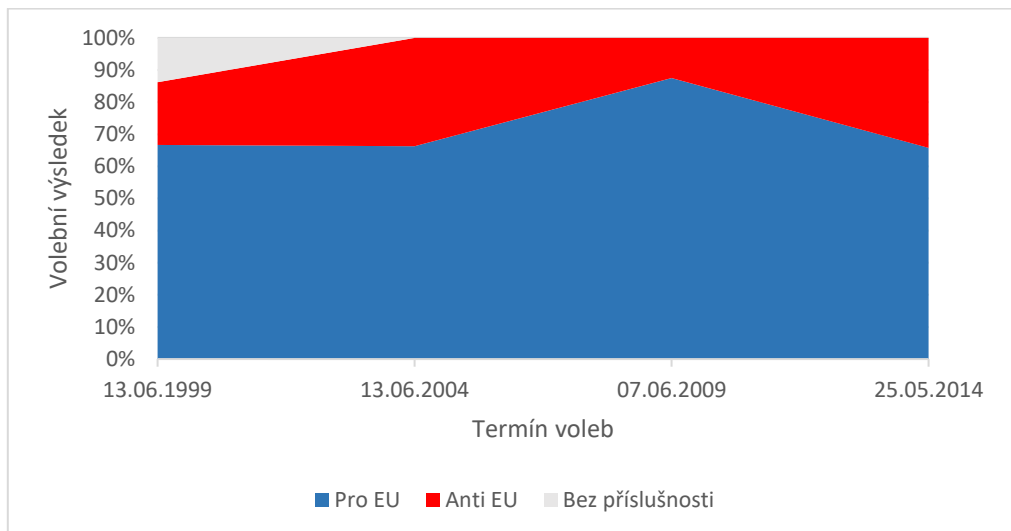
I v tomto případě je tedy opět možné potvrdit kauzalitu mezi finanční krizí a polarizací spektra, a to s naprostou jistotou.

Neschopnost nastavit hospodářskou politiku tak, aby byla schopna čelit důsledkům krize a nedocházelo tak k polarizaci, lze spatřovat např. na trhu práce. Míra nezaměstnanosti mladých (15-29 let) v Itálii signalizovala nevyváženost trhu práce už před krizí a v jejím důsledku čelila obrovským a narůstajícím potížím. Dle našeho názoru to byli především mladí voliči, kteří rozhodli o přeměně politického spektra ve prospěch polarizace. V roce 2014 uvízla v síti nezaměstnanosti téměř třetina mladých lidí. Následně se sice situace začala obracet k lepšímu, ale ani v roce 2017 nemůžeme považovat nezaměstnanost mladých za stabilizovanou (čtvrtina mladých před třicítkou byla v roce 2017 nezaměstnaná). Obdobné stanovisko zaujímá i Kučík (2018), který uvádí, že odborářské boje za lepší pracovní podmínky, které byly posilované zvykem vládnoucích stran uplácet voliče předvolebními slibů, sešněrovaly podmínky pro zaměstnávání natolik, že italští zaměstnavatelé dlouhodobě přestali prakticky vytvářet nová pracovní místa.

Postoj k Evropské unii

Posledním z ukazatelů polarizace na pro-, či protiunijním spektru, je v případě Itálie a v analýze hlasů patrná převaha pro-unijních hlasů. Lze tvrdit, že k tak silné polarizaci jako v předešlých případech nedochází. Křesla stran pro-evropského rázu v průběhu času přibývají a jejich počet vrcholí ve volbách 2008, kdy má Evropská unie stále důvěru voličů, byť již v Itálii začíná první vlna krize. Následně však i po dalším nepříznivém ekonomickém vývoji, společně s druhou vlnou krize v roce 2011 nedochází k ochlazení tohoto trendu a hlasy italských voličů mají pro-evropskou převahu. Důvěra a pro-evropský postoj italských voličů se může zdát jako logická. Právě v roce 2011 totiž ECB reaguje na silný růst yieldů italských dluhopisů, kdy výnosy z klíčových desetiletých italských dluhopisů dosáhly více než 7 % p.a., jejich nákupem. Podobně vzrostly výnosy i u dvou a pětiletých italských bondů. Navíc v lednu 2015 startuje kvantitativní uvolňování, které sráží výnos 10letých dluhopisů pod 3 % p.a.

Obrázek 3: Vývoj procentních podílů křesel politických stran Evropského parlamentu na škále anti a pro unijního přístupu během italských voleb do Evropského parlamentu od roku 1999 do roku 2014.

Zdroj: http://www.ParlGov.org/data/table/view_election/

<http://meuz.eu/news/political-groups-european-parliament/>

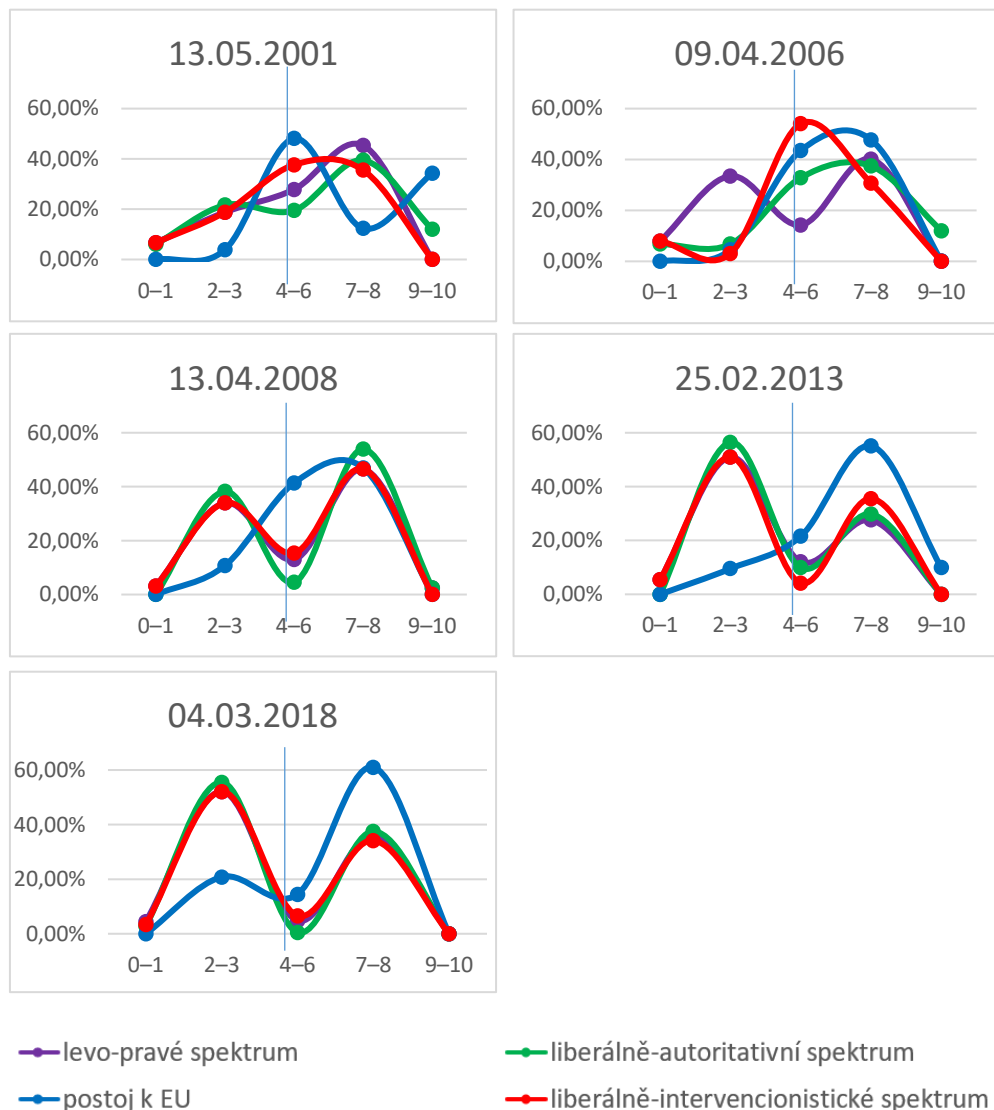
<https://elezionistorico.interno.gov.it/index.php;>

Rozložení postojů italských voličů ve vztahu k Evropské unii je značně ovlivněno frakcionalizací stran, které jsou nuceny do tvoření nestabilních koaličních subjektů. Např. tzv. „Sedmikráska“, tvoří téměř 35 % krajně pro-evropský subjekt ve volbách roku 2001, což se dá považovat za základ dalších, avšak již mírněji pro-evropsky laděných koalic v budoucích letech, které dosahují obdobných volebních výsledků. Z Obr. 4 lze tedy vyzkoušet počáteční silnou pozici pro-evropských hlasů. Tento vývoj není natolik průkazný, jako ostatní z testů podle databáze ParlGov, avšak i přes malé nedostatky je možno prokázat, obzvláště v posledních volbách, polarizaci mírně pro-evropského spektra s nynějším úbytkem stran neutrálního proudu.

Doplňujícím ukazatelem polarizace na pro-, či proti-unijním spektru, je i v případě Itálie analýza hlasů pro strany v Evropském parlamentu (EP). Z Obr. 3 je patrná převaha pro-unijních hlasů, které dosahují výsledků ve všech případech vyšších než 60 % italských křesel v EP. Křesla stran pro-evropského rázu v průběhu času přibývají a jejich počet vrcholí ve volbách 2009, kdy má Evropská unie stále důvěru voličů, byť již v Itálii dva roky panuje krize. Následně

však po dalším nepříznivém ekonomickém vývoji, společně s druhou vlnou krize v roce 2011 přichází ochlazení tohoto trendu a hlasy pro-evropských stran padají až k hodnotám z roku 2004 a 2001.

Obrázek 4: Vývoj podílu voličů a jejich rozložení na všech sledovaných kritériích a spektrech ve volbách v Itálii od roku 2001 do roku 2018.

Zdroj: http://www.ParlGov.org/data/table/view_election/

Uvedený Obrázek 4. značí vývoj podílu voličů a jejich rozložení na všech sledovaných kritériích a spektrech v jednotlivých italských volbách. Osa y značí získaný podíl voličů, osa x značí skupiny spektra, kdy hodnota 0 značí nejlevicovější (křivka značena fialovou barvou); nejliberálnější (křivka značena

zelenou barvou); nejvíce prosazující ekonomické intervence (křivka značena červenou barvou); nejvíce protiunijní (křivka značena modrou barvou) stranu spektra a hodnota 10 opačně. Osy nelze vnímat jako pravo-levé spektrum, ale jako polarizaci postojů v jednotlivých kritériích. Osa y je víceméně dělítkem postojů voličů.

Obecně se dá konstatovat, že Obr. 3 a Obr. 4 si odpovídají a doplňující ukazatel voleb do EP potvrzuje silný pro-evropský trend Itálie. Rozhodně jej nenarušily ekonomické problémy země a z hospodářských příčin k polarizaci těchto postojů nedošlo.

V empirickém výzkumu ovšem nejsou zahrnuta data voleb do EP roku 2019. Lze však konstatovat, že nové volby k polarizaci italské veřejnosti v názorech na EU určitě přispěly. Volby vyhrála Liga severu, a to především na protiimigračních tématech. Tuto domněnku mohou potvrdit dvě další volební skutečnosti. Zaprvé, v místech, která byla v Itálii nejvíce zasažena migrací (Lampedusa, Ventimiglia) dosáhly volební zisky Ligy více než 40 %. Zadruhé, do EP se dostala krajně pravicová strana Bratři Itálie (Fratelli d'Italia Centrodestra Nazionale) s pěti novými europoslanci. Dá se logicky předpokládat, že postoje na Evropskou unii se budou v Itálii štěpit, ale v rámci objektivit a ve smyslu zaměření našeho textu, musíme konstatovat, že to (nebylo) nebude v důsledku ekonomické krize.

5 ZÁVĚR

Naše analýza se zaměřila na politický vývoj v Itálii od počátku nového tisíciletí. Cílem bylo ověřit, jak reaguje politický, lépe řečeno stranický systém a společnost obecně na finanční krizi. Pro analýzu jsme využili postup odvozený od výzkumu Funke a kol. (2016). Pro náš výzkum jsme využili čtyři kritéria, na kterých jsme dokazovali polarizaci voličských preferencí. Jednalo se o: (a) vývoj levo-pravého spektra, (b) příklon k autoritářskému vedení státu, (c) postoj k Evropské unii, (d) způsob ekonomického řízení (intervencionismus vs. liberalismus). Zatímco výše uvedení autoři zjistili, že levice z krizí historicky neprofitovala, v Itálii je tomu, dle našeho výzkumu, naopak. Objektivně řečeno, v Itálii se však klasická levice změnila do populistické a ekologické podoby a až s odstupem času nakonec vítězí pravicové, víceméně populistické, strany. Což dokazují poslední parlamentní volby v zemi.

To potvrzuje i analýza voličských preferencí levo-pravého spektra politických rodin, kdy v průběhu sledovaných let je patrné vylidňování levice i pravice, způsobené tzv. „catch-all“ stranami. Svým přebíráním názorů obou táborů dle momentálních nálad ve společnosti, nezávisle na jakémkoliv vlastním názorovém ukotvení, tak zavádějí do éteru pojem populismus, který ještě více rezonuje v dobách krizí.

Polarizace na autoritářsko-liberálním spektru, přichází bezprostředně po finanční krizi roku 2008 a navíc se silnou setrvačností v následujících volbách. Právě při předčasných volbách v roce 2008 se začíná postupně autoritářsko-liberální polarizace s převahou konzervativních postojů vytvářet. V následujících volbách v roce 2013 začínají převažovat liberálnější postoje, avšak poměrně nestandardní oproti klasickému úzu, usilující o větší vliv státu. Dříve koncentrovaná voličská základna konzervativních stran, se po krizi postupně štěpí mezi silně až takřka pro-autoritářské voliče a silně pro-liberální voliče, dochází k robustní názorové polarizaci, kdy ve volbách roku 2018 chybí zvolený zástupce středového, kompromisního proudu. I přes tuto polarizaci se oběma politickým subjektům daří vytvořit vládní koalici. Lze konstatovat, že v tomto se náš výzkum shodne Funke a kol. (2016). Rozhodně se množí nové strany, které se střídají u moci. Uvedení výzkumníci dospěli k názoru, že efektivita vládnutí se při silné polarizaci stává obtížnější. Nelze přesně zhodnotit, jak efektivní byly italské vlády do současnosti, ovšem volební výsledky naznačují stálou nespokojenost občanů. A fakt, že poslední vládu sestavily subjekty z opačných pólů, může tuto tezi jen potvrdit.

Z hlediska liberálně-intervencionistického přístupu je zpočátku sledovaného období početnější strana silně liberální. Při volbách před finanční krizí dochází k růstu významnosti u středového proudu, ale po propuknutí finanční krize tento slábne, a naopak roste proud intervencionistický reprezentovaný Hnutím pěti hvězd a Demokratickou stranou. Jak uvádí Chiaramonte, D'Alimonte (2012), ekonomická krize nadále prohlubovala i rozkoly ve vládě samotné, zvláště když S. Berlusconi chtěl řešit úpadek podpory pro jeho stranu zvýšením veřejných výdajů (již zmíněné nakupování přízně), proti čemuž byl ministr financí Giulio Tremonti, který navzdory ostatním, prosazoval naopak šetřící opatření (neoblíbené utahování opasků). Newell (2013) k tomu dodává, že neřešení krize vládou vyvolávalo nevoli i v zahraničí. Právě úsporné programy vyvolaly u Italů ještě více nevole, a jak uvádí Bordignon, Ceccarini

(2013), plýtvání veřejnými prostředky politiky, zatímco obyvatelé se musejí uskromnit bylo hlavním tématem Giuseppe Grilla, leadera Hnutí pěti hvězd. Zatímco jiné strany nebyly dle Conti, Memoli (2015) schopny upravit svůj program ve prospěch voličů a proklamovaly zejména svou novost a neposkvrněnost, Schopnost Hnutí pěti hvězd získalo voliče i po programové stránce a stalo se nejúspěšnější novou stranou.

Z hlediska polarizace pro-, či proti-evropského postoje voličů nebylo identifikováno přílišné štěpení a prounijní spektrum se navyšuje po finanční krizi 2008, kdy má Evropská unie stále důvěru voličů, byť již v Itálii začíná první vlna krize. Následně však i po dalším nepříznivém ekonomickém vývoji, společně s druhou vlnou krize v roce 2011 nedochází k ochlazení tohoto trendu a hlasy italských voličů mají pro-evropskou převahu. Pokud bychom se zaměřili na analýzu výsledků voleb do EP, i zde je převaha pro-unijních hlasů, které dosahují výsledků ve všech případech vyšších než 60 % italských křesel v EP. Křesla stran pro-evropského rázu v průběhu času přibývají a jejich počet vrcholil ve volbách 2009, kdy má Evropská unie stále důvěru voličů, byť již v Itálii dva roky panuje krize. Následně však po dalším nepříznivém ekonomickém vývoji, společně s druhou vlnou krize v roce 2011 přichází ochlazení tohoto trendu a hlasy pro-evropských stran padají až k hodnotám z roku 2004 a 2001. Toto může být dáno nárůstem nezaměstnanosti, kdy např. v porovnání s Německem, kterého se krize z hlediska nezaměstnanosti mladých (15-29 let) osob nedotkla, je v Itálii v roce 2014 téměř 25 % mladých nezaměstnaných. Doplnující ukazatel voleb do EP potvrzuje silný pro-evropský trend Itálie. Rozhodně jej nenarušily ekonomické problémy země a z hospodářských příčin k polarizaci postojů nedošlo. K postupnému odklonu pro-unijních hlasů k těm proti-unijním dochází po volbách do Evropského parlamentu v roce 2019, které vyhrála Liga severu orientací na protiimigrační témata. Právě migrační politika může být jedním z témat, které budou italskou politickou scénu ještě více štěpit a polarizovat, musíme ale konstatovat, že k takovéto polarizaci, ale nebude docházet vlivem krize finanční.

V porovnání s výzkumem Funke a kol. (2016) se dá konstatovat, že Itálie „by se měla“ po 10 letech, jak to autoři předpověděli, vrátit k normálu. Což se neděje. Kritici mohou konstatovat, že realita současné Itálie je opačná. Jenže při kratším zamyšlení a pohledu na volební programy vládnoucích stran v Itálii je jasné, že voliči reagují již na jiné problémy než finanční. Problém vidí

v masové migraci. Dovolíme si tedy tvrdit, že krize v Itálii pokračuje, jen se svou podstatou změnila z finanční na migrační. Tedy k uklidnění nedošlo, což výše uvedení autoři neřešili.

Stran samotného výzkumu lze pro další analýzy doporučit používání teorie stranických rodin, je to přesnější způsob, než rozdělení pravice a levice a je užitečná právě v situacích, kdy vznikají nové politické subjekty. I historická srovnání, jak je přinesli Funke a kol. (2016), pak mohou být lépe vysvětlitelná. Při psaní toho textu jsme rovněž uvažovali pro vysvětlení pohybů v italském stranickém systému, o využití např. Sartoriho (2005) teorie stranických systémů. Ta je však dle našeho názoru pro takový výzkum statická a částečně „zastaralá“. Používá termíny jako „ideologické vzdálenosti“. Což v současné, takřka bez-ideologické době, kdy nové politické subjekty záměrně deklarují, že nepatří k žádné ideologii a tradiční (ideologické) strany kritizují, není efektivní. A používat termíny „sartoriovské polarizace (umírněné i pluralistické)“ v případě, kdy populistické subjekty z opačných pólů politického spektra sestaví vládu, je problematické definitivně. Ital Giovanni Sartori je klasikem politických věd, nicméně jeho teorie, stejně jako teorie jiných klasiků dnes selhávají. Mění se politické strany, jejich témata, rétorika a ovlivňují tím i stranické systémy. Proto jsme se snažili v našem výzkumu maximálně abstrahovat od názvů stran a jmen politiků. Snažili jsme se v grafech poukázat na chování voličů a jejich nálady. Pokud jsme přece jen názvy použili, bylo to pro zařazení k rodinám, vysvětlení situace a připomenutí interakcí na italské politické scéně.

AFILACE

Podporováno grantem No. PEF_TP_2018011 grantové agentury IGA PEF MENDELU.

SEZNAM ZDROJŮ

- [1] ALT, J. E., LASSEN, D.D. (2006). Transparency, Political Polarization, and Political Budget Cycles in OECD Countries. *American Journal of Political Science*. Vol. 50, No. 3, s. 530–550, <<https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2006.00200.x>>.

- [2] BENOIT, K., LAVER, M. (2006). Party policy in modern democracies. 1. vyd. Londýn: Routledge. s. 243. ISBN 978-0415499798.
- [3] VON BEYME, K. (1982). Parteien in westlichen Demokratien, München: Piper; 2. vyd. 1984. ISBN 9783492005456
- [4] BORDIGNON, F., CECCARINI, L. (2013). Five Stars and a Cricket. Beppe Grillo Shakes Italian Politics. South European Society and Politics. Vol. 18, No. 4, s. 427–449. ISSN 1360-8746.
- [5] CABADA, L. (2003). Koncepce stranických rodin a její problematická aplikace na středoevropské modely – příklad stranického systému Republiky Slovinsko. Politologický časopis Vol. 3, No. 3, <<https://doi.org/10.1080/13608746.2013.775720>>.
- [6] CHIARAMONTE, A., D'ALIMONTE, R. (2012). The Twilight of the Berlusconi Era: Local Elections and National Referendums in Italy, May and June 2011. South European Society and Politics. Vol. 17, No. 2, s. 261–279, <<https://doi.org/10.1080/13608746.2012.701793>>.
- [7] CONTI, N., MEMOLI, V. (2015). The Emergence of a New Party in the Italian Party System: Rise and Fortunes of the Five Star Movement. West European Politics. Vol. 38, No. 3, s. 516–534, <<https://doi.org/10.1080/01402382.2014.996377>>.
- [8] DALTON, R. J. (2008). The quantity and the quality of party systems: Party system polarization, its measurement, and its consequences. Comparative Political Studies. s. 899–920. ISSN 0010-4140.
- [9] DAS, D. K. (2007). The Visible Hand Versus The Invisible Hand. The Changing Governance of the Sciences. s. 193–216. ISSN 0167-2320.
- [10] DAVID, R. (2005). Politologie (Základy společenských věd). 2005. vyd. Olomouc: OLOMOUC. 5. přepracované vydání. ISBN 80-7182-162-4.
- [11] DIMAGGIO, P., EVANS, J., BRYSON, B. (1996). Have American's Social Attitudes Become More Polarized? American Journal of Sociology. Vol. 102, No. 3, s. 690–755. ISSN 0002-9602.
- [12] DUCA, J. V., SAVING, J. L. (2016). Income Inequality and Political Polarization: Time Series Evidence over Nine Decades. Review of Income and Wealth. Vol. 62, No. 3, s. 445–466. ISSN 1475-4991.

- [13] FIALA, P. (2002). Ideově-politické rodiny a politické strany v postkomunistických zemích střední a východní Evropy. Politické strany ve střední a východní Evropě. Brno: MPÚ MU. ISBN 9788021030367
- [14] FUNKE, M., SCHULARICK, M., TREBESCH, CH. (2016). Going to extremes: Politics after financial crises, 1870–2014. *European Economic Review*. Vol. 88, s. 227–260, <<https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2016.03.006>>.
- [15] HAIDT, J., GRAHAM, J. (2007). When Morality Opposes Justice: Conservatives Have Moral Intuitions that Liberals may not Recognize. *Social Justice Research*. Vol. 20, No. 1, s. 98–116, <<https://doi.org/10.1007/s11211-007-0034-z>>.
- [16] HAZAN, R.Y. (1995). Center Parties and Systemic Polarization: An Exploration of Recent Trends in Western Europe. *Journal of Theoretical Politics*. Vol. 7, No. 4, s. 421-445, <<https://doi.org/10.1177/0951692895007004002>>.
- [17] HEYWOOD, A. (2015). Key Concepts in Politics and International Relations. Velká Británie: Macmillan International Higher Education. ISBN 978-1-137-49477-1.
- [18] JANOFF-BULMAN, R. (2009). To Provide or Protect: Motivational Bases of Political Liberalism and Conservatism. *Psychological Inquiry*. Vol. 20, No. 2–3, s. 120–128, <<https://doi.org/10.1080/10478400903028581>>.
- [19] JOHNSON, A. F., ROBERTO, K. J. (2019). Elections and selection: The role of political ideology in selection decisions. *Human Resource Management Review*. Vol. 29, No. 1, s. 14–27, <<https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2018.05.003>>.
- [20] HOOGHE, L., MARKS, G. (2009). A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus. *British Journal of Political Science*. Vol. 39, No. 1, s. 1-23, <<https://doi.org/10.1017/S0007123408000409>>.
- [21] KEANEY, M. (2017). Questionable Interventions: The Enduring Myth of Laissez-Faire. *Political Studies Review*. Vol. 15, No. 3, s. 404–414, <<https://doi.org/10.1177/1478929916646391>>.

- [22] KOPEČEK, L. (2005). Stranická rodina – rozdíly v jejím vymezování a práce s ní v podmínkách postkomunistické střední Evropy. Víceúrovňové vládnutí: teorie, přístupy, metody. Brno: CDK. ISBN 80-7325-074-8
- [23] KUČÍK, V. (2018). Většinová vláda v Itálii zřejmě nevznikne. Česká pozice, Lidové noviny. 2.4.2018. <http://ceskapozice.lidovky.cz/tema/vetsinova-vlada-v-italii-zrejme-nevznikne.A180328_235533_pozice-tema_lube>
- [24] LAUBER, V. (1983). From Growth Consensus to Fragmentation in Western Europe: Political Polarization over Redistribution and Ecology. Comparative Politics. Vol. 15, No. 3, s. 329–349, <<https://doi.org/10.2307/421685>>.
- [25] MCCOY, J., RAHMAN, T., SOMER, M. (2018). Polarization and the Global Crisis of Democracy: Common Patterns, Dynamics, and Pernicious Consequences for Democratic Polities. American Behavioral Scientist. Vol. 62, No. 1, s. 16–42, <<https://doi.org/10.1177/0002764218759576>>.
- [26] NEWELL, J. L. (2013). A Landlord's Notice to Quit: The May 2012 Municipal Elections in Italy. South European Society and Politics. Vol. 18, No. 4, s. 451–471, <<https://doi.org/10.1080/13608746.2012.736155>>.
- [27] NUNNARI, S., ZÁPAL, J. (2017). Dynamic Elections and Ideological Polarization. Political Analysis. Vol. 25, No. 4, s. 505–534, <<https://doi.org/10.1017/pan.2017.24>>.
- [28] PETRIȘOR, N. S. (2012). State Interventionism in the Capitalist Europe by Grants. Ovidius University Annals, Series Economic Sciences. Vol. 12, No.2, s. 295–300. ISSN 2393-3127.
- [29] RUŠČÁKOVÁ, A., SEMANČÍKOVÁ, J. (2016). The European Debt Crisis: A Brief Discussion of its Causes and Possible Solutions. Procedia – Social and Behavioral Sciences. 220, 19th International Conference Enterprise and Competitive Environment 2016, s. 399–406, <<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.514>>.
- [30] SANI, G., SARTORI, G. (1983). Polarization, Fragmentation and Competition in Western Democracies. Western European party systems: continuity and change. London: Sage, s. 307–340. ISBN 0-8039-9702-7.

- [31] SARTORI, G. (2005). Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. Klasikové společenských věd. ISBN 80-7325-062-4.
- [32] SIMMONS, B. A., FRANK D., GARRETT, G. (2006). Introduction: The International Diffusion of Liberalism. *International Organization*. Vol. 60, No.4, s. 781-810, <<https://doi.org/10.1017/S0020818306060267>>.
- [33] STANIG, P. (2013). Political polarization in retrospective economic evaluations during recessions and recoveries. *Electoral Studies*. Vol. 32, No. 4, s. 729–745, <<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2013.05.029>>.
- [34] SVENSSON, J. (1998). Investment, property rights and political instability: Theory and evidence. *European Economic Review*. Vol. 42, No.7, s. 1317–1341, <[https://doi.org/10.1016/S0014-2921\(97\)00081-0](https://doi.org/10.1016/S0014-2921(97)00081-0)>.
- [35] TESTA, C. (2012). Is polarization bad? *European Economic Review*. Vol. 56, No.6, s. 1104–1118, <<https://doi.org/10.1016/j.euroecorev.2012.04.005>>.
- [36] VLACHOVÁ, K., ŘEHÁKOVÁ, B. (2007). Sociální třída a její vliv na volební chování. *Voliči a volby*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 133-146. ISBN 978-80-7330-126-2.
- [37] WOOLDRIDGE, A. (2012). The visible hand. *The Economist*. 21.1.2012 <<https://www.economist.com/special-report/2012/01/21/the-visible-hand>>

AUTOR

Bc. Ondřej Rolník, Ústav ekonomie, PEF MENDELU, Zemědělská 1665/1, 613 00 Brno, e-mail: xrolnik@node.mendelu.cz.

Mgr. Petr Strejček, Ph.D., MBA, Ústav financí, PEF MENDELU, Zemědělská 1665/1, 613 00, e-mail: strejcek@mendelu.cz.

AUTHOR

Bc. Ondřej Rolník, Department of Economics, PEF MENDELU, Zemědělská 1665/1, 613 00 Brno, e-mail: xrolnik@node.mendelu.cz.

Mgr. Petr Strejček, Ph.D., MBA, Department of Finance, PEF MENDELU, Zemědělská 1665/1, 613 00, e-mail: strejcek@mendelu.cz.

ACTA STING

Published / Vydává:	STING ACADEMY AKADEMIE STING, o.p.s.
Address / Adresa:	Stromovka 1, 637 00 Brno Czech Republic +420 541 221 801 https://www.sting.cz
Number / Číslo:	2/2020
Date of publication / Datum vydání:	30 th June 2020 30. června 2020
Executive Editor / Výkonný redaktor:	Ing. Eva Vincencová, Ph.D.
Evidence number / Evidenční číslo:	MK ČR E 20461
ISSN (online):	1805-6873